

Naši
nebo
izic?

Základě v českém
20. století

rovná
řeš

neaktivní i
nitismem lze
ní funkci v proc
j k jejich stmele
čazení „nás“ tí
ostředek, k
vlastn

Zidů ne
rovnán
řeš

Proč a jak se potýkat s antisemitismem

Příručka pro pedagogy

Naši nebo cizí?
Židé v českém 20. století

Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století

Michal Frankl a kolektiv autorů

Svazek 1:

Velké a malé dějiny

Svazek 2:

Vyprávěné dějiny

Svazek 3:

Metodické materiály

Svazek 4:

Proč a jak se potýkat s antisemitismem. Příručka pro pedagogy

**Naši
nebo
cizí?**
Židé v českém
20. století

Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy
ISBN 978-80-87366-28-8

www.nasinebooci.cz

Publikace vznikla v rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/14.0089 Tvorba výukových materiálů a zavádění výukových programů k dějinám Židů ve 20. století spolufinancovaném Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Proč a jak se potýkat s antisemitismem

Příručka pro pedagogy

Praha 2013

Tato příručka byla původně v roce 2007 publikována jako *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators* Úřadem pro demokratické instituce a lidská práva Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Jad vašem. Tato česká verze, která vznikla v rámci projektu *Naši nebo cizí?* (www.nasinebocizi.cz), je neoficiální překlad textu příručky ve znění revidovaném Úřadem pro demokratické instituce a lidská práva. Publikace byla v rámci projektu *Naši nebo cizí?* doplněna o internetové odkazy relevantní pro pedagogy v České republice. Původní anglický text je též přístupný online na <http://www.osce.org/odihr/29890>.

Obsah

1.	Úvod	7
2.	Jak se potýkat s antisemitismem na školách	10
3.	Didaktický přístup	12
3.1.	Všeobecné cíle a výsledky výuky	12
3.2.	Metodologické zásady a strategie	14
3.3.	Osvědčené postupy	17
3.4.	Identita a kontext	18
4.	Druhy antisemitismu: rady pro pedagogy	22
4.1.	Antisemitské stereotypy	22
4.2.	Teorie spiknutí	25
4.3.	Antisemitismus a antisionismus	27
4.4.	Blízkovýchodní konflikt a antisemitismus	30
4.5.	Antisemitismus a holocaust	34
4.6.	Popírání holocaustu	37
4.7.	Antisemitské symboly	39
	Příloha: Doporučené internetové stránky	43

1. Úvod

Tato příručka poskytuje návod učitelům a dalším pedagogům, kteří cítí potřebu řešit problémy související se soudobým antisemitismem. Jsme si vědomi toho, že kontext se může lišit nejen v jednotlivých zemích, ale dokonce i v jednotlivých školních třídách. Proto je cílem tohoto materiálu podat pedagogickým pracovníkům všeobecný přehled běžných projevů současného antisemitismu a zároveň jim poskytnout klíčové výchovné zásady a strategie, jejichž pomocí by měli s tímto složitým a náročným problémem bojovat. V příloze příručky najdete užitečné odkazy.

Přestože byl antisemitismus po holocaustu naprosto zdiskreditován, v skryté podobě nikdy nepřestal existovat. Pro některé lidi je antisemitismus ideologií, způsobem možného výkladu světa. V předešlých desetiletích se objevily nové formy antisemitismu, přičemž některé z nich, například popírání holocaustu či sekundární antisemitismus, bezprostředně souvisejí se šoa.

Od konce 90. let 20. století je zaznamenáván vyšší počet násilných činů s antisemitským podtextem. Jejich cílem se stali jedinci jak židovského, tak nežidovského původu, jejich majetek a instituce náležející židovským obcím, jako jsou synagogy po celé Evropě a Severní Americe. V poslední době se problém antisemitismu dostal do popředí rovněž ve školách a v jiných výchovných zařízeních.

Z výroční zprávy Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva za rok 2012, mapující zločiny z nenávisť¹ v zemích OBSE, vyplývá, že se v mnoha z nich zvýšil počet útoků proti židovským školám, ve větší míře docházelo k napadání, šikanování a zraňování židovských žáků cestou do školy a ze školy nebo přímo ve třídách, přičemž mezi útočníky byli i jejich spolužáci. Pedagogové hlásí, že slovo „Žid“² se stalo mezi mládeží oblíbenou nadávkou. Antisemitismus se stále víc šíří v hlavním proudu společnosti a neomezuje se výhradně na extremistické kruhy. V této souvislosti se pro ospravedlnění projevů antisemitismu uvnitř společnosti často využívá i konflikt na Blízkém východě.

1 Poznámka české redakce: pojem „zločin z nenávisť“ je překladem anglického výrazu „hate crime“. Nejde o právní termín a v češtině neexistuje zažitý ekvivalent. I když by právně přesnějším překladem byl výraz „trestné činy s předsudečnou pohnutkou“, pro zjednodušení se v této publikaci držíme pojmu „zločin z nenávisť“.

2 Podle názoru české redakce nelze náboženské či etnické pojetí židovství odlišit do jednoznačně oddělených kategorií. Komplexní židovské identity, zvláště od 19. století dále, proto nelze jednoznačně popsat pouhou volbou velkého či malého písmene ve slově Žid. Zde používáme velké písmeno bez toho, že bychom tím chtěli přisuzovat vyhraněnou etnickou, národní nebo náboženskou identitu. Viz též publikaci projektu *Naši nebo cizí?*, svazek *Velké a malé dějiny*, s. 57.

Mezinárodní společenství, vlády, občanská společnost i jednotlivci na tento trend zareagovali, a to především prostřednictvím vzdělávacích projektů a iniciativ, které zvyšují povědomí o antisemitismu. Úkolem našeho průvodce je poskytnout učitelům a dalším pedagogům rady a doporučení, jak projevy antisemitismu rozpoznávat, jak jim předcházet nebo jak na ně reagovat. Cílem je tedy pomoci těm pedagogům, kteří se domnívají, že by se žáci a studenti měli dozvídat o antisemitismu více, a to prostřednictvím seznamování s historickou a současnou povahou tohoto fenoménu v Evropě.

ZÁVAZKY A AKTIVITY OBSE V OBLASTI BOJE PROTI ANTISEMITISMU

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě je největší regionální bezpečnostní organizací na světě, přičemž jejich 57 účastnických států zaujímá zeměpisný prostor sahající od Vancouveru po Vladivostok. Svým zaměřením na politicko-vojenská a ekonomicko-environmentální témata, jakož i na otázky související s lidskými právy a demokracií (takzvaný lidský rozměr bezpečnosti), uplatňuje OBSE trojdimenzionální přístup k bezpečnosti. Úřad pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR) OBSE se sídlem ve Varšavě pomáhá účastnickým státům s prosazováním závazků v oblasti lidských práv a demokracie. Cílem je zabezpečit plné respektování lidských práv a základních svobod. Účastnické státy se zavázaly k prosazování právního státu a k podpoře demokratických principů zakládáním, posilováním a ochranou demokratických institucí, a také k prosazování tolerance v celém prostoru OBSE. V oblasti tolerance a nediskriminačních postupů se ODIHR zaměřuje na zločiny z nenávisti, rasismus a xenofobii, antisemitismus, nesnášenlivost a diskriminaci vůči muslimům a na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Od roku 2000 reagovalo 57 účastnických států OBSE na vzrůstající antisemitismus nejrůznějšími deklaracemi. Shodly se, že antisemitismus získává novou podobu a jeho projevy se mění. Účastnické státy uznaly, že antisemitismus představuje hrozbu pro demokracii, civilizační hodnoty a bezpečnost v regionu OBSE. Podpisem Berlínské deklarace z roku 2004 se účastnické státy zavázaly, že budou „ve svých zemích náležitě prosazovat výukové programy proti antisemitismu a podporovat připomínku a vzdělávání o tragédii holocaustu, jakož i význam respektu ke všem etnickým a náboženským skupinám“. Na podporu účastnickým státům vypracoval ODIHR přehled a analýzu výuky o holocaustu a antisemitismu, v nichž jsou hodnoceny dosavadní vzdělávací aktivity v regionu.³

V návaznosti na konferenci OBSE věnovanou antisemitismu a dalším formám nesnášenlivosti, která se konala v španělské Córdobě v červnu 2005, se odborníci zastupující 12 účastnických států setkali v památníku *Jad vašem* v Jeruzalémě, aby vypracovali návrh příručky pod titulem *Příprava dnů při-*

3 *Education on the Holocaust and on Anti-Semitism. An Overview and Analysis of Educational Approaches.* Varšava 2006, <http://www.osce.org/odihr/18818> [cit. 1. 12. 2012].

*pomínky obětí holocaustu: doporučení pro pedagogy.*⁴ Tento průvodce je v současné době k dispozici v 13 jazycích. Myšlenka vytvořit tuto příručku pro pedagogy se rovněž objevila na setkání, které se konalo za podpory nadace Asper Foundation se sídlem v kanadském Winnipegu. Kromě toho Úřad pro demokratické instituce a lidská práva a Dům Anny Frankové vypracovaly společně s odborníky z příslušných států učební materiály k tématu antisemitismu pro čtrnáct účastnických států⁵ s tím, že by se k akci měly postupně připojit další země. Učitelé, kteří používají tyto materiály, budou patrně chtít z této příručky čerpat i další informace.

ČINNOST PAMÁTNÍKU JAD VAŠEM V BOJI PROTI ANTISEMITISMU

Památník obětí a hrdinů holocaustu *Jad vašem* byl založen zákonem izraelského parlamentu – Knesetu – v roce 1953. Název *Jad vašem* je odvozen z textu starozákonní knihy proroka Izajáše, kapitola 56, verš 5: „*Dám ve svém domě a na svých hradbách památník s jménem lepším než synů a dcer: Dám jim jméno věčné [„jad vašem“], jež nebude vymýceno.*“

Úkolem památníku *Jad vašem* bylo od samotného založení dokumentovat dějiny židovského národa v období holocaustu, uchovávat památku na každou ze šesti milionů obětí a její osud, předat odkaz holocaustu budoucím pokolením prostřednictvím vlastních archivů, knihovny, školy, muzeí, výzkumného ústavu a rovněž udělováním titulu *Spravedlivý/á mezi národy* lidem, kteří během holocaustu s nasazením vlastního života pomáhali Židům.

Jad vašem klade veliký důraz na vzdělávání mladých generací v otázce holocaustu. Dnešní mládež více než kdykoli předtím projevuje mimořádný zájem o svou vlastní minulost a identitu. *Jad vašem* podporuje dialog mezi minulostí, přítomností a budoucností a klade si za cíl inspirovat návštěvníky k tomu, aby se podíleli na práci pro lepší budoucnost celého lidstva.

Jad vašem pořádá vědecké konference zabývající se projevy antisemitismu v průběhu staletí a zároveň na každoročně pořádaných seminářích určených pro školení pedagogů upozorňuje na současné podoby antisemitismu. Kromě toho lze na webových stránkách www.yadvashem.org najít velký počet vzdělávacích pramenů a učebních plánů zaměřených na antisemitismus, včetně často diskutované otázky týkající se blízkovýchodního konfliktu, antisemitismu a holocaustu.

4 *Preparing Holocaust Memorial Days: Suggestions for Educators*, OSCE/ODIHR and Yad Vashem, 2006, <http://www.osce.org/odihr/17827> [cit. 1. 12. 2013].

5 Materiály lze najít na webových stránkách <http://www.osce.org/odihr/24567>, <http://www.osce.org/odihr/24568> a <http://www.osce.org/odihr/24569> [cit. 1. 12. 2013].

2. Jak se potýkat s antisemitismem na školách

Otázku a výskyt antisemitismu ve školách lze řešit příležitostně a spontánně, v reakci na konkrétní projevy přímo ve třídách, ve školách nebo v širší veřejnosti. Reakce na tento problém lze rovněž naplánovat jako preventivní opatření a součást učebních osnov. V obou případech je odpověď na antisemitismus multidisciplinárním úkolem. Samotným tématem se lze zabývat v mnoha předmětech jako v občanské výchově, literatuře, výtvarné výchově, dějepisu atd. Učitelé mohou věnovat tématu buď celý blok, anebo – pokud to časové důvody a osnovy neumožňují – pouze jednu hodinu intenzivně zaměřenou na toto jediné téma. V každém případě je důležité přistupovat k látce velmi pečlivě.

Pedagogické metody by měly brát v úvahu jak potřebu výuky o problematice holocaustu, tak výchovných prostředků k zvyšování povědomí o antisemitismu. Výuka o problematice holocaustu je v mnoha zemích pevně zakotvena v učebních osnovách pro školy, což vyjadřuje závazek šířit památku a znalosti o tragédii, která se již stala součástí celosvětové, a zvláště pak evropské, kolektivní paměti. Díky výuce o holocaustu se studenti stávají vnímavějšími vůči obětem antisemitismu. Výuka zdůrazňuje otázky osobní odpovědnosti a zneužívání moci; zároveň konfrontuje studenty s možnými důsledky antisemitismu a rovněž je nabádá, aby otevřeně říkali svůj názor a stavěli se na stranu demokracie, aby dokázali překonat lhostejnost v situacích, kdy dochází k projevům diskriminace vůči Židům, ale i jiným lidem.⁶

Nicméně výuka věnovaná holocaustu nemůže – a pravděpodobně ani není tak koncipována – zaručit prevenci antisemitismu. Antisemitismus a znalost problematiky holocaustu se navzájem nevylučují a mohou existovat paralelně. Dnešní antisemitismus se často dotýká otázek souvisejících s událostmi, které se odehrály od roku 1945, jako je například pokračující konflikt na Blízkém východě. Nelze je a priori řešit v rámci výuky o holocaustu, protože vyžadují jiný pohled. Vzhledem k tomu, že se někteří učitelé údajně vyhýbají výuce o holocaustu z obavy, že mezi svými studenty narazí na antisemitské

předsudky a popírání holocaustu, může zvyšování povědomí o antisemitismu a diskuse o něm přispět též k efektivnímu uplatňování výuky o holocaustu. Holocaust a antisemitismus jsou témata, která je možné ve výuce propojit a která by se měla prolínat, jedním však druhé nelze nahradit.

I když antisemitismus může v hodinách sloužit jako příklad rasismu a diskriminace, studenti by si měli uvědomit, že antisemitismus se často projevuje i tam, kde jsou Židé integrováni do společnosti, a to jak v Evropě, tak v Severní Americe. Jinými slovy: neprojevuje se sám o sobě jako klasická diskriminace, kterou většinou spojujeme se sociálním vyčleněním. Kromě toho jsou prvky rasistických ideologií pouze jednou ze stránek antisemitismu. Historicky se nenávisť vůči Židům projevovala nejvýrazněji v podobě rasistických předsudků a politiky, avšak zároveň byla formou náboženského antagonismu coby kulturní tradice a projevovala se také jako politická zášť proti židovskému národu ztělesněnému Státem Izrael. Výuka o problematice antisemitismu v rámci mezikulturního vzdělávání nemusí být vždy schopna dostatečně vysvětlit specifickou povahu antisemitismu jakožto jevu, jenž nevyžaduje přítomnost Židů – odtud vznik pojmu „antisemitismus bez Židů“.

Současnou podobu antisemitismu lze kromě toho probírat i v souvislosti s otázkou lidských práv. Může být úspěšným nástrojem k vytváření normativního rámce pro podporu respektu, pochopení a rovnosti. Studenti se mohou zajímat o specifický historický kontext a o sociální a kulturní procesy, které s antisemitismem souvisejí.

Je zřejmé, že rozmanitost osnov a předmětů může poskytnout dobré východisko pro zvyšování povědomí o problematice antisemitismu. Je velmi důležité mít na paměti, že antisemitismus představuje komplexní, mnohorozměrný problém, a proto je třeba ještě vypracovat širokou paletu vyučovacích metod.

3. Didaktický přístup

Cílem našeho průvodce je poskytnout učitelům pomoc, a to dvěma způsoby:

- » Načrtnout v hrubých rysech, jakých výsledků lze při výuce o antisemitismu ve třídě dosáhnout.
- » Poskytnout doporučení a základní informace o tom, jak rozpoznat a jak odpovídat na používání konkrétních antisemitských stereotypů a dalších projevů antisemitismu.

3.1. Všeobecné cíle a výsledky výuky

Pedagogové by neměli předpokládat, že žáci a studenti o existenci antisemitismu vědí. Nicméně mají právo o něm vědět a učit se o něm. Zatímco někteří se s tímto problémem již v té či oné podobě setkali a mají základní představu, co antisemitismus představuje, jiní se mohou domnívat, že antisemitismus přestal existovat s koncem holocaustu. V některých případech se učitelé mohou potýkat s obtížným úkolem seznámit žáky s tím, co současný antisemitismus obnáší a jaké jsou jeho projevy, a se skutečností, že jde o celosvětový problém. Prvním a prvořadým cílem výuky věnované antisemitismu je vytvořit u studentů povědomí o tomto problému.

Dalším cílem by měla být aktivní prevence a reagování na antisemitismus. Kromě předávání znalostí o dějinách Židů, židovské kultuře a dějinách antisemitismu, by pedagogové měli studenty vést k osvojení určitých hodnot a postojů a podporovat schopnost kriticky se angažovat a aktivně odmítat antisemitské názory stejně jako další formy předsudků.

S těmito základními postupy a znalostmi by žáci a studenti v rámci výuky o antisemitismu měli být schopni:

- » Rozpoznat a odmítat antisemitské stereotypy a antisemitský způsob myšlení zakořeněné a existující v jazyce, ve sdělovacích prostředcích, společnosti a kultuře, a rovněž v extremistických ideologiích. Díky tomu budou méně náchylní přijímat antisemitské názory v situacích, kdy se s nimi setkají.

- » Naučit se vnímat názory jiných lidí jako odlišné, ale rovnocenné. Studenti tak získají motivaci budovat si vlastní identitu založenou spíše na pozitivních postojích, než vymezování se skrze negativní antisemitský stereotyp a proti němu.
- » Pochopit, že je třeba přistupovat ke všem lidem stejně a individuálně, což přispěje k zvýšení celkové úrovně tolerance a uznání různorodosti v prostředí školy.

Někdy se mohou stát podnětem k zabývání se antisemitismem jeho konkrétní projevy ve škole. V takových případech by měl uvážlivý postup v reakci na projev antisemitismu zaručit, že:

- » Žáci dostanou příležitost aktivně se zabývat společenským problémem, místo aby jej přijímali mlčky, lhostejně nebo pasivně. Aktivní angažovanost může přispět k rozvoji jejich občanského chování.
- » Učitelé a žáci mají příležitost rozpoznat své případné předsudky a v průběhu vyučovacího procesu své názory změnit.
- » Učitelé mají příležitost odhalit širší problémy, které jsou často podhoubím pro výskyt antisemitismu mezi mládeží.

13

Některé cíle při řešení problému antisemitismu mohou mimoto v rámci jednotlivých škol jak studentům, tak učitelům poskytnout příležitost k tomu, aby:

- » Uznali judaismus jako jedno z mnoha náboženství a Stát Izrael jako demokratickou zemi a uvědomili si roli, kterou Židé sehráli v dějinách a jejich příspěvek ke kultuře v Evropě a jinde.
- » Akceptovali různorodost mezi národy a uznali rovnost lidí v jejich různosti, na základě sdíleného lidství. Prosazování lidských práv a rovnosti vede studenty k respektování rozdílů mezi lidmi.
- » Zjistili, že antisemitismus je problém většinové společnosti, a nikoli židovské menšiny, a aby si uvědomili negativní dopad antisemitismu jak na naši společnost, tak na nás samotné.
- » Rozvíjením kritického myšlení byli vedeni k odmítání zjednodušené interpretace světa, jakou je vykreslování problémů jako absolutního dobra nebo zla.
- » Pochopili, jak fungují předsudky, hledání obětního beránka, teorie spiknutí a mechanismy vylučování.

- » Rozvíjeli schopnost identifikovat se s postavením menšiny, která je terčem diskriminace a zášti.
- » Naučili se odporovat diskriminačním a urážlivým předsudkům a pěstovali v sobě osobní odpovědnost občana demokratické a pluralitní společnosti.

3.2. Metodologické zásady a strategie

Na cestě k dosažení těchto cílů se vyskytují určité překážky. Za prvé, učitelé a další pedagogové jsou často odhodláni odsuzovat antisemitské názory, používání antisemitských stereotypů a jakékoli další projevy nesnášenlivosti a diskriminace. Zároveň však chtějí brát vážně žáky a studenty, kteří podobné názory vyjadřují. Jinými slovy, učitelé se snaží těmto názorům čelit a zároveň podat studentům pomocnou ruku. Další problém může představovat snaha prosazovat lidská práva, jako je náboženská svoboda a svoboda projevu, a zároveň vzdorovat zneužívání těchto svobod k rasistickým a antisemitským účelům. Učitelé by měli svým studentům předestřít komplexní obraz o dějinách antisemitismu, protizidovských stereotypů, ale také jim vštěpovat potřebu tuto hluboce zakořeněnou nenávist odmítat. Zároveň by se měli snažit, aby výuka nebyla dogmatická, ale spíše interaktivní, zajímavá a poutavá. V tomto ohledu je pro studenty důležité začít chápat situaci v širších souvislostech (dlouhé dějiny antisemitismu, komplexnost problematiky a různorodé projevy antisemitismu), aniž by byli zahlceni informacemi.

Následující návrhy jsou vypracovány pro pedagogy, kteří se rozhodli zařadit téma antisemitismu do vyučování, posílit povědomí o tomto problému ve třídách a reagovat na antisemitské poznámky a/nebo aktuální projevy antisemitismu ve společnosti.

VYTVOŘTE KONSTRUKTIVNÍ PROSTŘEDÍ

Učitelé a studenti by měli vytvořit natolik příznivou atmosféru, aby každý získal pocit, že může bezpečně diskutovat o citlivých problémech. Měla by se rozvíjet základní pravidla, která umožní otevřenou diskusi doprovázenou vzájemným respektem. Učitelé by si měli být vědomi hierarchie existující v každé třídě a pokusit se do procesu integrovat všechny žáky. Pro každého žáka by měla platit presumpce nevinny. Vytvoření takového prostředí může učitelům pomoci v jejich snaze odhalit, proč se některý ze studentů hlásí k antisemitským názorům a stereotypům, protože strach, frustrace a negativní osobní zkušenosti často vedou jednotlivce k tomu, aby tíhli k jednoduchým závěrům, které taková ideologie nabízí.

BUĎTE TRPĚLIVÍ

Tento proces vyžaduje určitý čas a učitelé by měli postupovat krok za krokem. Jednou z možností je začít méně složitými tématy nebo zvolit takové úvodní téma, které studenti bezprostředně oslovuje. Lze rovněž doporučit na ně odkazovat v kontextu jiných vyučovacích hodin, pokud mezi nimi existuje souvislost. Při hledání postupu vhodného pro různé věkové skupiny je zapotřebí obrnit se trpělivostí a sdělovat informace na přiměřené úrovni.

BUĎTE VE SVÝCH REAKCÍCH JASNÍ A DŮSLEDNÍ

Učitelé musejí být připraveni reagovat na projevy antisemitismu ve třídě, protože mlčení může vést k domněnce, že nad chováním ovlivněným předsudky lze přimhouřit oko, anebo že nestojí za to si ho všímat. I když je v takových situacích a v různých kontextech namístež volit rozličné vzdělávací strategie, studenti si musejí vždy uvědomit, že v otázce antisemitismu platí zásada nulové tolerance. Upřímnost a jednoznačnost ve vztahu k studentům i jejich rodinám je v tomto ohledu klíčová.

VYHNĚTE SE KÁZÁNÍ

Kázání není efektivní metoda, jak působit proti předsudkům. Ve skutečnosti totiž často vede k zcela opačnému účinku. Pedagogové by tudíž měli studentům poskytovat příležitost k řešení konfliktů, debatě o problémech, spolupráci v týmech a kritickému myšlení. A konečně, interaktivní a přitažlivá vyučovací strategie pomůže, aby se studenti tomuto obtížnému tématu nevyhýbali a aby alespoň někteří z nich o něj získali hlubší a trvalejší zájem.

PAMATUJTE NA VÝZNAM OSOBNÍ ODPOVĚDNOSTI

Každý člověk má možnost volby, a nese tudíž odpovědnost za vlastní činy. Pro ilustraci této zásady je užitečné sáhnout jak po příkladech z dějin, tak ze současné společnosti. Studenti by si měli uvědomit, že nesou odpovědnost za své jednání a že musejí být schopni rozpoznat dopad takové volby. Měli by pochopit, že občanská angažovanost a společensky odpovědné chování má kladný vliv na společnost.

BUĎTE REALISTIČTÍ

I když se učitelé musejí snažit antisemitismu předcházet a reagovat na něj za všech okolností, samozřejmě v tomto ohledu existují určité meze. Je důležité vytyčit si cíle a realisticky odhadnout možnosti a meze výchovných a vzdělávacích snah. Jediný učitel s omezenými zdroji a nedostatkem času pochopitelně sám problém antisemitismu zcela vyřešit nedokáže.

PĚSTUJTE V ŽÁCÍCH SEBEREFLEXI

Učitelé, stejně jako žáci a studenti, by měli přemýšlet o svých představách o Židech a uvažovat o tom, zda nejsou sami ovlivněni předsudky. Pokud jsou ve třídě studenti židovského původu, je důležité přihlídnout k jejich názoru. Podobně jako v případě jiných předsudků, vzdělávací proces může být založen na vědomí, že individuální zkušenosti nebo vlastnosti se nemají zevšeobecňovat a přenášet na celou skupinu.

VYUŽIJTE ŽIVOTNÍCH ZKUŠENOSTÍ

Učitelé mohou studentům poskytnout příležitost podělit se o jejich vlastní životní zkušenosti. Třída se tak může stát místem, kde různorodost dochází ocenění a zkušenosti studentů nikdo nepřehlídí, nedegraduje ani nebagatelizuje. Pro mnoho studentů bude snazší začít o antisemitismu hovořit, když budou mít příležitost zaměřit se na vlastní zkušenosti, jakými jsou například diskriminace nebo smíšená identita. Současně se musejí naučit odpoutat se od vlastních zkušeností, negeneralizovat a vytvořit si diferencovaný pohled na věc.

PĚSTUJTE KRITICKÉ MYŠLENÍ

V boji proti předsudkům je důležité si uvědomovat odlišnost názorů. Například čtení pramene zachycujícího perspektivu člověka židovského původu, který zažil projevy antisemitismu na vlastní kůži, vede k lepšímu pochopení a empatii pro to, co obnáší být diskriminován nebo urážen některým z projevů antisemitismu. Z různých perspektiv můžete rovněž přistupovat ke zkoumání obrazů a fotografií. Studentům lze ukázat, že některé obrazy či snímky Židů antisemité vytvořili záměrně. Můžete například požádat studenty, aby analyzovali motivaci osoby, která takový obrázek pořídila.

19

POKUSTE SE VYHNOUT TOMU, ABY BYLI ŽIDÉ POVAŽOVÁNI ZA OBĚTI

Židé by neměli být vnímáni jako oběti, nýbrž jako jednotlivci, kteří mají své vlastní životy a povahové vlastnosti a jejichž identita se skládá z mnoha různých prvků.

ZAMĚŘTE SE NA RŮZNORODOU POVAHU ŽIDOVSTVÍ

Antisemitismus funguje prostřednictvím stereotypů, zevšeobecňování a lživě přisuzovaných vlastností. Jako protiváha takového překrucování je vhodné seznámit studenty s různými podobami židovství, jež existovaly v minulosti a které lze nalézt v současné společnosti, mimo jiné i mezi mládeží.

NAVAŽTE STYK MEZI ŠKOLOU A ŠIRŠÍ VEŘEJNOSTÍ

Je též vhodné zapojit do vyučovacího procesu rodiče nebo jiné rodinné příslušníky a širší veřejnost, protože právě ti tvoří onen kontext, jak kladný tak záporný, který žáky a studenty motivuje k učení. Díky tomu by v ideálním případě měla vzniknout širší síť zaměřená na podporu tolerance.⁷

V PŘÍPADĚ POTŘEBY SE OBRAŤTE O POMOC ZVENČÍ

Když se vyskytnou případy násilí nebo trvalé šikany, je nezbytné požádat o pomoc vedení školy, rodiče, policii a širší veřejnost.

3.3. Osvědčené postupy

Školy sice mají k dispozici velký počet osvědčených postupů k problematice holocaustu,⁸ avšak cvičení a projekty zaměřené na zvyšování povědomí o antisemitismu, především o jeho současných podobách, se vyskytují zřídka.⁹

Učitelé, kteří připravují cvičení, projekty a workshopy o současném antisemitismu by se neměli zaměřovat pouze na jeho rasistickou podobu, ale rovněž na jeho nenápadné a často nevědomé formy, které se předávají z jedné generace na druhou. Lze to ilustrovat na následujících příkladech:

- » Na zdech jsou často k vidění svastiky a antisemitské nápisy. Existují iniciativy, v jejichž rámci skupiny žáků odstraňují antisemitská graffiti ve svém okolí.
- » Mnoho ulic se ještě stále jmenuje po známých antisemitech, což lze využít jako odrazový můstek pro dějepisný projekt vedoucí žáky a studenty ke kritickému dialogu o místních dějinách. Mohou například diskutovat s místními zastupiteli o tom, proč se jméno ulice po takovém člověku má nebo nemá i nadále zachovávat. Navíc může třída pátrat po židovských obyvatelích v okolí školy nebo po dalších osobnostech, které pozitivně přispěly k životu v daném místě, a potom místo původního názvu ulice navrhnout náhradní jméno.
- » Studentům lze poradit, aby na internetu – jenž se stal velkým zdrojem antisemitské propagandy – pátrali po organizacích, které bojují proti

7 *Developing Local Democracy Against Right Wing Extremism. Examples of Good Practice in East Germany*, Information Leaflet No. 23, UNITED for Intercultural Action, <http://www.unitedagainstracism.org/pages/info23.htm> [cit. 1. 12. 2013].

8 Viz například *Preparing Holocaust Memorial Days; Educate/Guidelines*.

9 Viz učební materiály věnované problematice antisemitismu ODIHR, pozn. 3.

antisemitismu a propagují toleranci. Dále se studenti mohou seznámit s aktivitami slavných hudebních skupin nebo herců, kteří se angažují v boji proti předsudkům a nesnášenlivosti.

- » Studenti, kteří jsou již v dané tematicce pokročilejší, se mohou zabývat problematikou antisemitismu v intelektuální rovině a analyzovat psychologické, sociologické a filozofické interpretace antisemitismu, nebo zkoumat historiografické polemiky na dané téma.
- » Je možné zřizovat památníky obětem antisemitismu, například desku na památku deportovaných židovských dětí z příslušné školy nebo obětí místního antisemitismu jak před, tak po holocaustu.
- » Je možné pořádat studentské debaty a workshopy za účelem posílení povědomí o argumentech proti antisemitismu.
- » Návštěvy židovských hřbitovů mohou žákům a studentům zprostředkovat kontakt s židovským odkazem v jejich regionu. Mnoho židovských hřbitovů bylo znesvěceno nebo opuštěno. Pomoc při jejich obnově je užitečná a obohacující zkušenost.
- » K narušování stereotypů mohou přispět výměnné projekty s židovskými nebo izraelskými studenty.
- » Kontakty a setkání s místní židovskou obcí pomáhají k hlubšímu poznání židovské kultury a tradic, stejně jako aktivit obce.

Pedagogové rovněž mohou využít zdroje a nástroje, které poskytují jak národní, tak mezinárodní programy, asociace učitelů, specializované instituce a mezinárodní organizace. (Viz příklady v příloze „Doporučené internetové stránky“. V databázi ODIHR dostupné na <http://tandis.odihr.pl> je k dispozici souhrn takových osvědčených přístupů.)

3.4. Identita a kontext

Učitelé, kteří se zabývají antisemitismem ve školách, by měli brát v potaz spojitost mezi antisemitismem a formami kolektivní identity obecně, a to, jak jsou specifické formy a projevy antisemitismu utvářeny různým prostředím.

IDENTITA A ANTISEMITISMUS

V mnoha státech se složení žáků ve třídě často vyznačuje pestrou etnickou, kulturní i náboženskou skladbou. V takové situaci žáci a studenti ne vždycky

sdílejí stejné dějiny, národní příběhy či hodnoty. Mezi různorodými kolektivními identitami dochází k interakci. V jiných zemích může být složení žáků ve třídách méně rozdílné, takže multikulturalismus v jejich případě zůstává abstraktním pojmem. V obou prostředích, jak multikulturálním, tak méně různorodém, nabízí kolektivní identita jednotlivcům jistý pocit bezpečí a stability, a to především v dobách krizí a změn.

Pro studenty je důležité, aby si uvědomovali svou vlastní osobní kulturu. To znamená, že si musejí být vědomi, že oni sami, podobně jako mnoho jiných, sdílejí určitou kulturní identitu. Cílem je pomoci jim pochopit, že jejich kultura není jednolitá, nýbrž dynamická a – což je to nejdůležitější – jedna z mnoha jiných. To v sobě obnáší vědomí, že stanovisko člověka je zpravidla formováno a inspirováno jeho vlastním kulturním zázemím a že existují i jiné pohledy. Cílem není veškeré tradice a podoby kolektivní identity zbořit, ale usilovat o vyváženost mezi individuální a kolektivní identitou, a předcházet tak vyloučení. Žáci by měli pochopit, že je nežádoucí využívat zdroje kolektivní identity náhradou za nedostatek sebedůvěry nebo nedostatek individuálního sebeuvědomění, protože to může vést k negativním účinkům. Místo toho mají žáci dostat možnost projevit vlastní individualitu a nezávislost tím, že se budou kreativně zapojovat do kultury (i více kultur), která je obklopuje.

Vztah mezi podobami kolektivní identity, jako je náboženská nebo národní příslušnost, a antisemitismem lze vysvětlit na tom, jak fungují. Antisemitismus bezpochyby plní ve fungování sociálních skupin určitou funkci. Doposud byl a je používán jako nástroj k jejich stmelení a vymezování hranic. Jinými slovy, antisemitismus slouží k zahrnutí „nás“ tím, že se vyloučí „Židé“. Kromě toho antisemitismus slouží jako prostředek, který skupinové identitě propůjčuje význam. Místo usilování o kladné vlastnosti je pro některé druhy identit prvořadé vymezování sebe sama „proti“ něčemu nebo někomu.

Navíc tu ještě figuruje historický rozměr vztahu mezi antisemitismem a kolektivními identitami. Například moderní antisemitismus vznikl v kontextu budování národa a konsolidace národního státu jakožto základní politické jednotky a kulturního rámce 19. století. V té době představoval antisemitismus nedílnou součást diskuse o tom, co a kdo tvoří určitý národ. Antisemitismus také slouží k nalezení obětního beránka v kritických a krizových obdobích. Jako příklad může posloužit obvinění německých Židů, že nesou vinu za porážku Německa v první světové válce.

ROZDÍLNÝ PŮVOD A KONTEXT

Problémy je třeba řešit s ohledem na jejich kontext:

- » Někde se antisemitismus může projevit především v podobě antisionismu, který hlásá odpor proti existenci židovského státu, přičemž jako ústřední téma zde figuruje blízkovýchodní konflikt. V této souvislosti by se měli učitelé pokusit ukázat studentům, jak se na takový konflikt dívat s nadhledem, místo aby se přenášel do třídy. Kromě seznamování s klí-

čovými faktory situace na Blízkém východě lze vést diskusi o potřebě rozlišovat mezi konstruktivní kritikou a antisemitismem.

- » Jinde hrají z historických důvodů významnější roli druhotné formy antisemitismu. Židům se zazlívá jejich role v debatách o holocaustu a restitucích. Takové názory často doprovází antisionistická zášť, třeba když se blízkovýchodní konflikt líčí jako něco, co snahu připomínat si památku holocaustu zbavuje legitimacy. Učitelé by měli studentům poskytnout příležitost, aby raději konstruktivně vyjadřovali vlastní pocity ve vztahu k holocaustu a blízkovýchodnímu sporu, než aby je promítali do antisemitské zášti. Každá z těchto otázek by se v podstatě měla probírat zvlášť.
- » Navíc bývá antisemitismus někde ovlivňován také přetrvávajícími nacionalistickými ideologiemi, které často nemají žádnou protiváhu. V takových případech se antisemitské názory předávají z generace na generaci a jdou ruku v ruce s národními příběhy a mýty, které jsou exkluzivistické a nesebekritické. Jako první krok k jejich bourání se učitelé mohou pokusit pátrat po příkladech z jiných zemí, které kriticky přehodnocují vlastní dějiny, nebo studenty seznámit s antisemitismem jakožto globálním problémem. To může přispět ke snížení případné nechuti studentů zabývat se kvůli národnímu kontextu kriticky antisemitismem.
- » Učitelé musejí uvést učivo do souvislosti s multikulturním původem a zázemím žáků a studentů. Jako východisko a sdílený základ poslouží *Všeobecná deklarace lidských práv* či ústava vlastní země. Pro pochopení odlišného původu nebo příslušnosti k menšině je možné využít příklady pocházející z různých kontextů. Vzhledem k existujícím rozdílným stereotypům a modelům konfliktů je užitečné zabývat se historickými příklady mírového soužití a vzájemné inspirace křesťanů, muslimů a Židů. Za klasický příklad může posloužit soužití v městech, jakými byly Córdoba či Toledo v 10. století ve Španělsku, kde Židé, křesťané a muslimové žili vedle sebe, vyměňovali si myšlenky, překládali knihy, včetně Bible a Koránu, do arabštiny, latiny a hebrejštiny. Kooperace lidí různého vyznání může sloužit jako výborný současný příklad kladné interakce mezi náboženskými skupinami.

Výchova proti antisemitismu by měla brát v úvahu rozdílné kulturní pohledy a měla by se co nejvíc přizpůsobovat faktorům, které jsou specifické pro konkrétní zemi i pro konkrétní žáky, jako jsou například svébytné dějiny, kulturní prostředí a převažující typy antisemitismu. Úsilí přihlížet k původu a zázemí žáků a pochopit je by mělo být vždy v rovnováze s potřebou učit studenty, jak konstruktivně překonávat své vlastní názory a porovnávat je se stanovisky ostatních.

Následující otázky mohou posloužit jako vodítko při přípravě hodiny o antisemitismu:

- » Jakým studentům je hodina určena? Jaký je jejich náboženský, sociální, kulturní a politický původ a zázemí?
- » Mají již předchozí zkušenosti s výchovou o lidských právech, toleranci nebo holocaustu?
- » Pokud se v této konkrétní třídě vyskytují projevy antisemitismu, čeho se týkají? Je možné, že studenti přicházejí do styku s antisemitismem ve sdělovacích prostředcích, v rodinách, v jiných společenských kruzích nebo skupinách mládeže?
- » Jaké druhy diskriminace a předsudků existují uvnitř dotyčné skupiny?
- » Jaké jsou jejich zkušenosti s nesnášenlivostí?
- » Měli tito žáci a studenti příležitost setkat se osobně s Židy?

Pro učitele, kteří si těchto skutečností jsou vědomi, tak bude snazší odpovídat na specifické problémy, s nimiž se v různém prostředí setkávají.

4. Druhy antisemitismu: rady pro pedagogy

Reakce na antisemitismus jsou zvláště účinné, když jsou učitelé obeznáni jak s dějinami židovského národa, tak antisemitismu samotného. Proto je dobré mít na paměti, že antisemitské projevy a stereotypy jsou často vyjadřovány nevědomky nebo se vyskytují v sotva patrné a nepřímé podobě. Následující doporučení slouží jako úvod k nejvýraznějším současným projevům antisemitismu a zároveň jako návod, jak na tyto předsudky reagovat. Základní informace doplňujeme příklady a strategiemi, jak v praxi reagovat na používání těchto stereotypů.

4.1. Antisemitské stereotypy

Většina antisemitských stereotypů vykresluje Židy jako nebezpečné, méněcenné nebo zlé „cizáky“, dehumanizuje je a ztotožňuje se s diskriminací, vylučováním a perzekucí. Dokonce i kladné stereotypy odvádějí pozornost od jednotlivců a jejich vlastností. Je snazší a pohodlnější předpokládat, že všichni příslušníci určité skupiny sdílejí některé společné povahové rysy než uznat, že takovou skupinu tvoří jednotlivci s jedinečnými vlastnostmi. Existující podobnosti vznikly historickým vývojem, a jsou tudíž spíše podmíněné než zděděné, vrozené nebo předem dané. Někteří lidé sahají po stereotypech v dobré víře, aniž mají antisemitské úmysly, ve snaze spíše romanticky oživit obrazy, jaké najdeme například v muzikálu (a knize) *Šumař na střeše* nebo pod pojmem „východoevropský Žid“. Je důležité uvědomit si, že dějiny antisemitské propagandy, jejímž cílem je vytvářet a posilovat stereotypy, mohou způsobit, že se někteří Židé takovými narážkami cítí uraženi. Pro některé lidi mohou zdánlivě neškodné obrazy symbolizovat celý arzenál a dlouhá staletí zevšeobecňujícího a často ponižujícího zobrazování Židů.

Aby se mladí lidé stali nezávislými jedinci, schopnými úspěšně a konstruktivně se angažovat ve svém stále složitějším prostředí, měli by se naučit odhalovat a odmítat stereotypy namířené proti jakékoli skupině lidí. Někteří učitelé raději povzbuzují žáky, aby pátrali po tom, proč se lidé liší, než aby ukvapeně sahal po jednoduchých závěrech. Pokud jsou mladí lidé schopni vidět a uznávat rozmanitost, která je obklopuje, mohou v sobě najít dosta-

tek sebevědomí k respektování toho, čím se odlišují od jiných, což je rovněž žádoucí vzdělávací výsledek.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

Pokud se ve třídě objeví specifický antisemitský stereotyp, je třeba – ještě než se budete zabývat specifickými stereotypy a jejich historií – zaměřit se nejprve na schémata vytváření stereotypů a diskutovat o nich. Proto je vhodné, aby si učitelé byli vědomi svých vlastních představ o Židech a ujasnili si, jaké stereotypy používají oni sami. Všeobecně je objasňování stereotypů a pátrání po jejich používání užitečnější než zapojovat se do sporů. Je třeba naprosto zřetelně rozlišovat mezi fakty a názory. Existují dva druhy stereotypů: jeden se opírá o čirý výmysl či blud, jako je třeba představa světového židovského spiknutí nebo židovského ovládnutí světových médií či světových finančních systémů. Další stereotyp přehnaně zevšeobecňuje a překrucuje útržky reality. Pokud se podaří ukázat, jak tyto stereotypy překrucují skutečnost, může to vést k úspěšnému boření představ tohoto druhu. Například panuje-li domněnka, že Židé vynikají v určité profesi, nemusí to automaticky znamenat, že je tento obor ovládnut Židy. Neznamena to také, že jsou Židé již od přírody způsobilí či nezpůsobilí vykonávat určité profese. V žádném určitém oboru neexistuje rozdíl mezi židovskými a nežidovskými odborníky.

23

POROVNEJTE STEREOTYPY S JINÝMI PŘÍSTUPY K IDENTITĚ

Učitelé mohou na začátku požádat studenty, aby popsali svou vlastní odlišnou identitu. Když vyzvete žáky, aby si položili otázku, kdo jsou a co tvoří jejich identitu, může je to vést k zamyšlení nad významem pohlaví, náboženství, kultury, jazyka, sexuální orientace a původu, ale také koníčků, zájmů, ideálů a v jisté míře i malých osobních zvláštností, díky nimž jsou tím, čím jsou. Tak se dozvědí, že lidská bytost se skládá z rozdílných a rozmanitých vrstev identity, a dojdou k zjištění, že nikoho nelze redukovat na jediný rozměr. I když přizpůsobování se životu ve společnosti má na naši identitu bezpochyby vliv, jedinci mají možnost zapojit se do procesu aktivně a uvědomit si, kým jsou. Skutečnost, že identitu utváří jak definice sebe sama, tak přisuzované vlastnosti, by se měla stát důležitou součástí diskuse. Pochopení pojmu a jevu „identita“ rovněž pomáhá studentům pochopit mechanismus přijímání a vylučování – dělení lidí na „oni“ a „my“.

UKAŽTE ROZMANITOST ŽIDŮ

Život Židů je nutno ukázat jako široké spektrum kulturních, náboženských a politických tradic. Židé jsou multikulturní, multietnická a mnohojazyčná skupina lidí se širokou škálou životních stylů a názorů, podobně jako je tomu u evangelíků, katolíků, muslimů nebo lidí vyznávajících jiná náboženství. Židé žijí v mnoha různých zemích a mají mnoho odlišujících se fyzických

charakteristik. Žáci a studenti by si měli uvědomit, že Židé jsou, stejně jako ostatní lidé, jednotlivci a že právě takto je třeba na ně pohlížet. Mezi Židy neexistuje žádné jiné tajemné pouto než vyznávání stejného náboženství, sdílení společných kulturních tradic a určitých historických zkušeností – a také skutečnost, že jako skupina jsou terčem antisemitů. Ve třídě je možné ukazovat příklady z každodenního života židovské mládeže: při fotbalu někde v evropském prostředí, na večírku s přáteli nebo Izraelce na pláži v Tel Avivu. Do výuky zaměřené na kulturu a dějiny Židů lze zařadit hodiny věnované židovským spisovatelům, umělcům a vědcům, jejichž životní osudy nezapadají do šablon existujících stereotypů a jejichž životopisy mohou posloužit jako příklady komplexního vzájemného působení sebedefinice a přisuzované identity. Užitečné je také pátrat po osobách židovského původu, které sehrály roli v příslušných národních dějinách, seznámit žáky s jejich příběhy nebo výroky o antisemitismu a diskutovat o nich. Samotný mechanismus zevšeobecňování a vytváření stereotypů lze na příkladu různých jednotlivců zpochybňovat.

ŘEŠTE NEÚMYSLNÝ ANTISEMITISMUS

Pokud studenti bezděčně používají antisemitský jazyk nebo vnímají Židy z pohledu antisemitů, je důležité jim pomoci, aby si to uvědomili. To může přispět k řešení problému a povzbudit žáky k dalšímu uvědomování si této skutečnosti. Pedagogové musejí volit vhodnou dobu i kontext, kdy zmíněný problém řešit, a to buď formou osobního rozhovoru, nebo v rámci celé třídy. Pokud jsou mezi žáky ve třídě Židé, měli by učitelé citlivě přistupovat k jakémukoli problému, jenž by se mohl v kontextu takových debat objevit.

NEZABÝVEJTE SE NEEXISTUJÍCÍMI STEREOTYPY

Jestliže se pedagogové zabývají stereotypy, o nichž se studenti sami nezmiňovali, měli by být obezřetní. Je důležité uvědomovat si moc, jakou stereotypy mají, a nebezpečí vyplývající z uvádění nových stereotypů, které mohou utkvět v myslích studentů. Z tohoto pohledu je ještě důležitější dávat pozor při práci s antisemitskými obrazy a snímky. Pokud s nimi někdo pracuje, musí takový materiál vybírat velmi opatrně a pečlivě jej analyzovat, aby studentům umožnil antisemitský stereotyp rozpoznat a kriticky ho posoudit.

BUĎTE OPATRNÍ PŘI POUŽÍVÁNÍ VYOBRAZENÍ

V některých učebnicích jsou reprodukce antisemitských stereotypů. V případě, že na takové příklady narazíte, můžete o nich diskutovat a společně se studenty je analyzovat. Všeobecně by se při výuce o holocaustu a antisemitismu mělo takové vyobrazení kriticky zhodnotit a zacházet s ním opatrně. Vždy je užitečné zasadit vyobrazení do určité souvislosti a pamatovat si, že vyobrazení sama o sobě nejsou realitou, nýbrž se obvykle používají a vytvářejí

s určitým záměrem. Jak lze ukázat přímo ve třídě, různí lidé často vidí ve stejném obrázku různé věci.

4.2. Teorie spiknutí

Teorie spiknutí uspokojují potřebu jednoduchého vysvětlení složitých skutečností, ovšem k obhájení jejich vlastní vnitřní logiky a konzistence je zapotřebí popřít mnoho skutečností. Lidé, kteří se stávají stoupenci takových teorií, se často pokoušejí získat respekt, kterého by jinak nebyli schopni dosáhnout. Některé takové teorie obviňují „Židy“ z toho, že tajně kontrolují různá odvětví společnosti a že jejich ovládnutím sledují spíše své partikulární zájmy než obecné blaho, čímž zásadním způsobem poškozují společnost. Židé slouží za obětní beránky rovněž v případech katastrof a klade se jim za vinu, když se děje něco špatného.

V průběhu lidských dějin se teorie spiknutí ukázaly jako velmi přízřebivé. V Evropě sloužili Židé za obětní beránky již ve středověku, například smutně proslulým obviněním, že mají na svědomí mor. Na Blízkém východě se naopak tyto teorie vyskytly teprve v 19. století v souvislosti s imperialismem. Takzvané *Protokoly sionských mudrců* jsou rozvláčná publikace, která šíří křivá obvinění o smyšleném setkání židovských vůdců, během něhož spřádali plány k dosažení světové nadvlády. Tento spis sehrál klíčovou roli v podněcování antisemitských pogromů v Rusku na přelomu 19. a 20. století. „Protokoly“ se od té doby šíří po celém světě a byly přeloženy do velkého počtu jazyků. Pokračující šíření takových teorií usnadňuje mimo jiné internet.

Teorie spiknutí jsou klíčovou charakteristikou antisemitismu a jedním z nejvážnějších důvodů, proč se antisemitismus odlišuje od jiných forem diskriminace. Na rozdíl od jiných menšin jsou Židé vnímáni jako mocní a vlivní lidé a jádro spikleneckých teorií tvoří právě jejich integrace do většinových společností. Teorie spiknutí byly tradičně důležitou součástí pravicových teorií a byly převzaty dalšími generacemi. Vyskytují se rovněž mezi příslušníky radikální levice a jsou též neodmyslitelnou součástí ideologií některých typů náboženského fundamentalismu. Někdy se po nich sahá i ve středním proudu politiky, aby se vina za současné potíže svalila na někoho jiného, čímž se zajistí vhodní obětní beránci nebo dokonce společný nepřítel, proti němuž se lze spojit.

Na teorie spiknutí je třeba reagovat, neboť neškodí pouze těm, na něž se svaluje odpovědnost za konspiraci, ale mají negativní vliv i na ty, kdo jim věří: tyto teorie posilují pocit odcizení a vedou k zdůrazňování bezmocnosti jednotlivce. Poskytováním povrchně zjednodušujících odpovědí berou lidem odvahu potýkat se se složitými problémy. Jádro mnoha teorií spiknutí tvoří strach z něčeho neznámého a mocného, neschopnost pochopit události přesahující rámec osobního života a konečně pocit, že není v moci jedince věci ovlivnit. Lze je vykládat jako psychologickou strategii k opětovnému získání

kontroly nad skutečností, která nahání strach a vymyká se chápání, a zároveň poskytují možnost vyjádřit frustraci z pocitu, že je člověk ovládán. Veškeré tyto frustrace, obavy i potřeby je nutno brát vážně. Učitelé by se měli snažit nabídnout žákům alternativní strategie, aby se v naší složité realitě dokázali orientovat.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

Antisemitské konspirační teorie hlásají, že nabízejí všestranné vysvětlení a nacházejí viníka. Takové teorie navíc často obsahují některé z následujících prvků:

- » Židé jsou vypodobňováni jako hrozba pro společnost.
- » Židé jsou obviňováni z používání skrytých a podlých metod.
- » Židé jsou hodnoceni jako cizí element („cizáci“) usilující o dosažení vlivu a snažící se škodit.
- » Zpochybňují loajalitu Židů k jejich vlastnímu státu a lidem jiných vyznání.

Je zapotřebí pěstovat v žácích schopnost uvědomovat si specifickou logiku teorií spiknutí a podporovat v nich aktivní vnímavost vůči nim, jelikož se tím zároveň stávají vnímavějšími a neuvěří zjednodušujícím představám o světě jako konfrontaci dobra a zla. Cílem výuky by mělo být posilování sebevědomí žáků a jejich osobní schopnosti potýkat se s frustrací a pocity bezmoci: budovat v nich vědomí jejich vlastní samostatnosti tím, že odmítnou takový výklad skutečnosti, podle něhož pádem celého jejich života může být někdo jiný.

ZJISTĚTE DŮVOD A POJMENUJTE HO

Pokud studenti přicházejí s teoriemi spiknutí, učitelé by na to měli vhodně reagovat. Je užitečné znát původ (a zdroj) konkrétních teorií a zeptat se studentů, proč s nimi přišli. Někteří pedagogové se raději nepouštějí do debat s žáky kvůli k tomu, že teorie spiknutí je těžké vyvracet. Čím je taková teorie fantastičtější, tím víc naznačuje utajené spiknutí. Diskuse by měly mít za cíl tyto teorie odhalovat, pátrat a zjišťovat, proč jsou tak přitažlivé, a jaké další strategie by mohly studentům přispět k orientaci ve světě. Jde-li o fascinaci záhadami, co na nich tak přitahuje, měli by učitelé hledat alternativní, méně škodlivé způsoby, jak takové potřeby svých žáků a studentů uspokojit.

Antisemitská propagandistická videa, informace dostupné prostřednictvím internetu, karikatury, vyobrazení a sdělovací prostředky hrají důležitou roli při šíření teorií spiknutí. Žáky je tudíž zapotřebí naučit, jak ke sdělovacím prostředkům přistupovat, aby dokázali kriticky analyzovat, vybírat a porovnávat informace, a zároveň byli schopni rozpoznat a odmítat extremistická tvrzení a spiklenecké teorie. Studenti si mohou na základě ověřitelného zdůvodnění vytvořit kritéria, jejichž pomocí pak odhadnou, kterým informacím mohou důvěřovat. Neznamená to ovšem, že by se používání některých médií mělo zakázat. Učitelé by měli žáky povzbuzovat k tomu, aby takové zdroje informací, jakým je internet, využívali ke konstruktivním účelům a přistupovali k nim kriticky, a sami pedagogové by pak získané informace měli používat při výuce o antisemitismu.

SNAŽTE SE UČIT RACIONÁLNÍMU PŘÍSTUPU A POVZBUZUJTE ŽÁKY K SPOLUÚČASTI

Kdykoli studenti dají průchod teoriím spiknutí, například v souvislosti se současnou politikou, učitelé by měli začít mezi sebou spolupracovat a zajistit, aby se obtížné otázky řešily také v rámci výchovy k občanství, základů společenských věd a podobných předmětů. Studenti by měli mít příležitost kriticky analyzovat světový vývoj a pochopit, jak souvisí s jejich každodenní realitou. Učitelé se musejí zabývat obavami, které se skrývají za výklady spikleneckých teorií. Musejí se snažit v žácích upevňovat orientaci ve světě opírající se o realitu, což usnadní jejich informované zařazení do společnosti. V tomto ohledu by pedagogové měli uvažovat o speciálním školení.

4.3. Antisemitismus a antisionismus

Existují různé projevy antisionismu, jejichž pojitkem je postoj k Státu Izrael prodchnutý antisemitskými předsudky nebo vyznačující se protižidovskou povahou. Kritiku politiky Státu Izrael nelze hodnotit ani jako antisionismus, ani jako antisemitismus, pokud je tato kritika co do tónu a motivace stejná jako kritika namířená proti kterékoli jiné vládě nebo státu. Antisionismus se může projevit jako opozice vůči existenci Státu Izrael jakožto židovského státu. V tomto smyslu je Židům odpíráno právo vytvořit si vlastní stát. Vzhledem k tomu, že tentýž názor obvykle nepochybňuje právo na sebeurčení jiným národům, zdá se, že tu svou roli sehrávají antisemitské motivace. „*Člověk může být skutečně, alespoň teoreticky, antisionistou, aniž má antisemitské názory, avšak pouze tehdy, pokud říká, že veškerá národní hnutí jsou špatná a všechny národní státy by měly být zrušeny,*“ argumentuje profesor Yehuda Bauer, jeden z předních světových odborníků na otázky holocaustu a antise-

mitismu. „Ale pokud někdo říká, že obyvatelé Fidži mají právo na nezávislost a podobně i Malajci či Bolivijci, avšak Židé stejné právo nemají, takový člověk je proti Židům zaujatý, a pokud někdo svou kritiku omezuje výhradně na Židy z nacionalistických důvodů, pak jde o antisemitu, což jde ruku v ruce se silným podezřením, že se jedná o rasistu.“¹⁰ Jinými slovy, pokud se cíle a představy sionismu neliší od cílů jiných národních hnutí, která rovněž uplatňují právo na sebeurčení, těžko lze vysvětlit, proč se právě taková kritika omezuje na sionistický nacionalismus a proč je kritizován právě sionismus, a nikoli nacionalismus všeobecně.

Další podoby antisionismu nejsou namířeny proti existenci Státu Izrael, ale na údajnou motivaci jeho založení. Podle názoru šířeného v období studené války v komunistickém světě lze sionismus definovat jako druh mocného imperialismu a kolonialismu. Přitom sionismus jako takový není motivován touhou po hospodářském vykořisťování cizí země. Sionismus představoval spíše odpověď na – ostatně skutečnou – hrozbu evropského antisemitismu, přičemž Palestina byla považována za bezpečnější místo, za domov pro Židy.

V Izraeli, podobně jako v jiných zemích, se menšiny často projevují silnou nespokojeností a čelí nesnášenlivosti a diskriminaci. Izrael bývá kritizován za diskriminaci svých nežidovských občanů. Takové kritiky zacházejí příliš daleko, když je Izrael vykreslován jako rasistický stát, který se podobá „Třetí říši“ nebo politice apartheidu někdejšího režimu Jihoafrické republiky. Takové teorie přehlízejí podstatné historické rozdíly. Na rozdíl od zmíněných režimů, v jejichž případě byl rasismus institucionalizován a které stavěly na ideologii rasové nadřazenosti, je Izrael demokratický stát. Je sice založený zcela otevřeně na principu židovského národa, ale žijí v něm lidé různého původu, pocházející z mnoha různých zemí a o otázkách nesnášenlivosti a diskriminace zde lze zcela otevřeně diskutovat. To se také děje, někdy i velmi důrazně.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

Jedním z důvodů, proč se zabývat antisionismem, je snaha naučit žáky diferencovat. Studenti by měli být schopni zbavit se představy, že všichni Židé patří do Izraele, když se Izrael definuje jako „židovský stát“. Příslušnost člověka je vždy určena konkrétním jednotlivcem. Kromě toho je nutno rozlišovat mezi politikou současné izraelské vlády, současnou izraelskou společností, kořeny sionistického hnutí a historickými okolnostmi, které vedly k založení Státu Izrael.

10 Yehuda BAUER: „Problems of Contemporary Antisemitism“, 2003.
<http://web.archive.org/web/20030705131522>
<http://humanities.ucsc.edu/JewishStudies/docs/YBauerLecture.pdf> [cit. 1.12. 2013].

ROZVÍJEJTE EMPATII

Mnozí Židé vnímají antisemitismus jako hrozbu. Ačkoliv většina společnosti nevnímá současný antisemitismus jako problém, který by zpochybňoval možnost Židů žít v Evropě, z pohledu menšiny to může vypadat jinak. Měli bychom se snažit tento názor pochopit, samozřejmě aniž bychom přitom Židy vpodobňovali jako oběti. Mnozí Židé se z pochopitelných důvodů cítí bezpečněji v židovském státě, kde netvoří ohrožovanou menšinu. Třída se může například pokusit analyzovat text napsaný člověkem, který přežil holocaust, nebo oběti zločinu z nenávisťi, a diskutovat, zda žáci a studenti dokážou pochopit, že se tito lidé cítí bezpečněji v židovském státě. Navíc v zájmu nalezení protíváhy k názoru, že sionismus je imperialistické hnutí, může být pro třídu zajímavé dozvědět se o historických, náboženských a kulturních důvodech, proč Židé pociťují k Izraeli takové pouto.

PÁTREJTE V DĚJINÁCH

Sionistické hnutí je třeba uvést do kontextu období nacionalismu a moderního antisemitismu. Aby studenti dokázali rozlišovat, měli by jim učitelé ukázat, jak komplexní záležitostí byl sionismus v 19. a 20. století, a že jí zůstává i v 21. století. Samotný sionismus se vyskytoval v různých podobách, počínaje socialistickým sionismem a konče mnoha podobami náboženského sionismu. Například kulturní sionisté před druhou světovou válkou se snažili o posílení židovské kultury na území Evropy, aniž volali po vzniku židovského státu. Jinde byl sionismus formulován jako národněosvobozenecké hnutí inspirované například polským národněosvobozeneckým hnutím 19. století. Další zastánci sionismu vyvozovali závěry z neúspěšných pokusů o asimilaci, které od druhé poloviny 19. století zažívalo mnoho Židů v Evropě.

Pro pochopení toho, že Židé pojmají svou vlastní identitu různě, je užitečné nahlédnout do životopisů konkrétních lidí. Jako jeden z příkladů může posloužit rodina Gershoma Scholema (1897–1982), německého Žida, který emigroval do Palestiny a později se stal slavným vědcem. Zatímco se Gershom (původním jménem Gerhard) stal přívržencem sionismu, každý z jeho tří bratrů se vydal jiným směrem. Werner byl v druhé polovině 20. let 20. století poslancem za komunistickou stranu v německém Říšském sněmu a byl zavražděn v roce 1940 v koncentračním táboře Buchenwald. Další bratr, Erich, byl členem liberální strany a zastupoval organizaci asimilovaných německých Židů. Nejstarší bratr Reinhold byl zase německým nacionalistou. Také na pogromy v Rusku v 19. století reagovali Židé různě. Některým se zdála být řešením emigrace a život v diaspoře ve Spojených státech amerických, jiní se obrátili k sionismu nebo k socialismu s tím, že buď zůstali v Rusku, nebo se pokusili emigrovat do Palestiny. Zároveň se mnoho ruských Židů identifikovalo s komunismem a z této pozice kritizovali sionismus, podobně jako všechny ostatní formy údajného buržoazního nacionalismu. Při pohledu na tyto příklady mohou studenti dojít k zajímavému zjištění, že různí Židé

definovali v různých dobách svou identitu různě a že je to především antisemitismus, který tuto rozmanitost popírá a dává lidem nálepku „Židů“ bez ohledu na to, jak se definují oni sami.

O židovských postojích k založení Státu Izrael po holocaustu lze navíc diskutovat jen tehdy, pokud již žáci o holocaustu něco vědí. Mezi probíraná témata lze zařadit hlavní proudy sionismu a jejich vliv na izraelskou společnost a zároveň se zabývat skutečností, že mnoho sionistických skupin ovlivnil socialismus a touha budovat společnost, kde nebude existovat diskriminace, a dále zjištění, že velmi malé menšiny ultraortodoxních Židů se sionismem nesouhlasí. Zaměříme-li pozornost na všechny tyto faktory, žáci už pravděpodobně nebudou přikládat takový význam falešnému zevšeobecňování a srovnávání.

4.4. Blízkovýchodní konflikt a antisemitismus

Kdykoli znovu eskaluje napětí na Blízkém východě, vzrůstá počet antisemitických incidentů jak v Evropě, tak v Severní Americe nebo v dalších částech světa, což nasvědčuje tomu, že mezi oběma existuje souvislost. Ta často svádí k závěru, že za antisemitismus nesou zodpovědnost Židé nebo Izrael, a k předpokladu, že pokud by byl jednou na Blízkém východě nastolen mír, byl by tím jednou provždy vyřešen problém antisemitismu. Jak dějiny dosvědčují, není pravděpodobné, že by k tomu mohlo dojít. Antisemitismus existoval vždy jako problém, který Židé nemohli ovlivnit a který i nadále existuje jako projekce a problém většinové společnosti.

Vyvážená analýza konfliktu na Blízkém východě však může vést k uznání palestinské věci a dopadu izraelské vládní politiky na Palestince. Mnoho mladistvých má sklon přidávat se na stranu toho, koho považují za slabšího – v tomto případě na stranu Palestinců. Kritika politiky izraelské vlády by se měla považovat za legitimní a neměla by se označovat za projev antisemitismu. Vždyť takovou kritiku vznášejí jak Židé, tak nežidé, a to jak uvnitř Státu Izrael, tak za jeho hranicemi. Ačkoli nesouhlasit s izraelskou politikou je legitimní, kritika činů Izraele překročí únosnou mez, kdykoli se vyskytne uplatňování dvojího měřítka.

Konflikt je často vnímán optikou existující antisemitské zášti a spojuje se s tradičními antisemitskými představami. Co mohlo začít jako kritika izraelské politiky, to se pak snadno spojí s celým arzenálem antisemitských představ, které vznikaly po staletí, a v současnosti se jich využívá proti Izraeli. Za takové situace jim lze snadno podlehnout. Důsledkem tohoto procesu je tvrzení, že politika Izraele je pokusem získat světovou nadvládu na způsob imperialismu a na úkor jiných, že izraelští vojáci jsou mimořádně krvelační atd. Kromě toho pozorujeme, že protižidovské stereotypy, které vznikaly ve středověku v Evropě jako projev křesťanského antijudaismu, se znovu

objevují ve zprávách sdělovacích prostředků v některých částech arabského světa. V těchto líčeních se dokonce tvrdí, že Židé používají krev muslimských dětí k rituálním náboženským účelům. Přenos a přizpůsobování takových letitých mýtů v nejrůznějších souvislostech je právě tím, co dává antisemitismu takovou moc.

Další problém představuje, že někteří lidé se setkávají s Židy v první řadě v roli obětí antisemitismu a holocaustu. V tomto světle se utváří podvědomá domněnka, že Židé musejí být oproti jiným národům lepší, že jsou to lidé vyšších morálních zásad. Tato rozšířená redukce Židů na roli pouhých obětí holocaustu je evidentně neslučitelná s myšlenkou, že se židovský stát angažuje ve válce a konfliktu. Jsou-li Židé v podstatě oběťmi, pak vyvstává otázka, jak mohou způsobovat utrpení palestinským a libanonským civilistům? Jako odpověď na rozpor, který z takového vnímání vyplývá, lze sledovat dva způsoby diskuse o stavění Židů do role obětí. Někteří lidé vztahují oběti holocaustu ke konfliktu a naznačují tím, že politika Izraele zbavuje oběti holocaustu – například Annu Frankovou – legitimacy, jakoby snad status obětí vězňů z Osvětimi a dalších vyhlazovacích táborů byl předmětem pro diskusi. Jiní řeší tuto neslučitelnost tak, že přirovnávají nacistické zločince k Izraeli. Izraelští politici jsou ztotožňováni s Hitlerem a izraelští vojáci s příslušníky SS, zacházení Izraele s Palestinci se ztotožňuje se systematickým masovým vyvražďováním Židů německým nacionálněsocialistickým režimem. Taková ztotožňování a přirovnání, navíc útočná a historicky mylná, vůbec nepřispívají k porozumění a vyřešení situace na Blízkém východě. Lze je považovat spíše za pokusy využít tamního konfliktu nejen pro ospravedlnění antisemitismu, ale také jako způsobu jak jednou provždy ukončit připomínání památky obětí holocaustu, které někdy doprovázejí nepříjemné pocity.

Vzhledem k exponovanosti veřejných debat o Izraeli, o jeho existenci a politice, se toto téma někdy může objevit i ve třídách. Z nejrůznějších projevů antisemitismu je antisionismus pravděpodobně zatím nejméně zdiskreditován, protože mezi antisemitským antisionismem a kritikou Izraele nevede úplně přesná hranice a jejich spojitost je diskutabilní. Nicméně se potvrdilo, že židovské obce a také děti v mnoha evropských zemích se setkávají s antisionismem. Zášť vůči Izraeli se tudíž přenesla na všechny Židy. To, co se definuje jako reakce na izraelskou politiku, často dramaticky postihuje jednotlivé Židy a veřejné židovské instituce na celém světě. Židé bez ohledu na to, jak se sami definují, jsou stále některými lidmi vnímáni jako příslušníci Izraele. Je třeba velice důrazně vysvětlit, že politické napětí nebo akce podniknuté izraelskou vládou nebo armádou nikdy neospravedlňují antisemitismus nebo násilí proti komukoli bez ohledu na to, jde-li o Židy obecně nebo občany Izraele, či to zda souhlasí s politikou Státu Izrael. Žádné z těchto kritérií se nedotýká práva každé lidské bytosti na fyzickou nedotknutelnost.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

Učitelé se s ohledem na téma musejí snažit co nejobektivněji předkládat základní historická fakta a zároveň si být vědomi antisemitských stereotypů používaných v tomto kontextu.

VYHOVTE POTŘEBĚ ŽÁKŮ O TÉMATU HOVOŘIT

Vzhledem k jeho exponovanosti by studenti měli dostat příležitost dozvědět se o tomto konfliktu více, především pak o jeho historii. Předávání vyvážených a spolehlivých vědomostí může korigovat názory mladých lidí a obrnit je proti antisemitským výkladům. Čím více studentů si uvědomí a pochopí komplikovanou povahu blízkovýchodního konfliktu, jeho specifické historické okolnosti a citlivost tématu na obou stranách, tím více budou imunní vůči falešným srovnáním nebo povrchně zjednodušujícím závěrům. Spíše než aby projevovali zášť, měli by se studenti dozvídat o lidech zapojených do iniciativ zaměřených na soužití a také o mírovém procesu. Učitelé by zároveň měli dát zcela jasně najevo, že neexistuje žádný důvod srovnávat tento konflikt s holocaustem. Holocaust nebyl konflikt mezi Němci a Židy, nýbrž důsledek antisemitismu.

PŘIPUSŤTE, ŽE NAJÍT ŘEŠENÍ JE TĚŽKÉ

Antisemitismus nabízí snadná řešení složitých otázek. Je užitečné uvědomit si a přijmout, že některé problémy zůstávají neřešitelné a rozporuplné. Politici, míroví aktivisté a nejrůznější experti se v různých stadiích pokoušeli nalézt řešení blízkovýchodního konfliktu a uspěli pouze částečně nebo jen dočasně. Není tudíž reálné předpokládat, že by se k řešení mohlo dospět v rámci školní třídy. V tomto smyslu by pedagogové měli vést mládež k tomu, aby rozpory, neřešitelné problémy a společenskou realitu akceptovala.

POUČTE ŽÁKY, JAK ROZPOZNÁVAT ANTISEMITSKÉ NÁZORY NA KONFLIKT A JAK NA NĚ ODPOVÍDAT

Učitelé musejí ve studentech pěstovat citlivost k exponovanosti antisemitismu v diskusích a zpravodajství sdělovacích prostředků o blízkovýchodním konfliktu. Studenti jistě ocení, když dostanou příležitost diskutovat o problému bez předsudků. Proto se vyplatí probrat s nimi otázku dvojího měřítka.

- » Jakým způsobem se dvojí měřítko uplatňuje a jak ho vysvětlit?
- » Je pro studenty dvojí měřítko morálně ospravedlnitelné a užitečné pro pochopení konfliktu?

Jakmile studenti dosáhnou základních znalostí o fungování teorií spiknutí a nejrůznějších antisemitských stereotypů, mohou jich využít k rozpoznání antisemitské debaty o Izraeli. Většího efektu se pravděpodobně dosáhne, když studenti dokážou rozpoznat antisemitismus a prokážou schopnost rozlišovat mezi opodstatněnou a neopodstatněnou kritikou.

NAJDĚTE PROTIVÁHU K PŘEKROUČENÝM OBRAZŮM

Ačkoli sdělovací prostředky věnují konfliktu značnou pozornost, neinformují vždy podrobně o pozadí událostí. Některé zprávy vytvářejí velmi zkreslený obraz Izraele a záměrně se přehlíží skutečnost, že Izrael představuje různorodou demokratickou společnost. Učitelé by se měli pokusit, kdykoli se k tomu naskytne příležitost, vytvořit k takovým obrazům protiváhu. Studenti mohou například zkoumat různé politické strany a odlišné názory v Izraeli. V průběhu výzkumu by si měli uvědomit, že izraelská společnost není monolitická, a že tedy nemusí být oprávněné ani prospěšné hovořit zevšeobecnujícím způsobem o „Izraelcích“. Pokud žáci diskutují o izraelské politice mimo kontext, měli by se učitelé pokusit přiblížit jim, v jakých obavách Izraelci žijí, a v neposlední řadě je učit empatii vůči pocitům mnoha Izraelců v souvislosti se sebevražednými útoky. Pro pochopení konfliktu je rovněž důležité uvědomit si skutečnost, že mnoho zemí tohoto regionu, včetně politických elit a čelných představitelů, se vyjadřuje o Izraeli agresivním tónem opírajícím se o antisemitské stereotypy a že tím určují podobu celkové politické diskuse. Izraelci musejí dokonce trpět výzvy politických vůdců v regionu, kteří volají po totálním zničení jejich státu. Podobně překroucená je představa, že mezi islámem na jedné straně a Západem anebo Izraelem na straně druhé je zásadní rozpor. Studenti se mohou učit o rozmanitosti vztahů různých zemí s Izraelem. K tomu může patřit například zjištění, že muslimové z takových zemí, jako je Bosna a Hercegovina nebo Albánie, podobně jako turecký konsul na Rhodu, za druhé světové války osobně chránili některé Židy.¹¹

Učitelé mohou žáky poučit o tom, že antagonismus mezi Izraelci a Palestinci je historický spor o zemi. Kultura a náboženství se staly nástrojem konfliktu, avšak nejsou v žádném případě jeho příčinou.

11 Viz informace o výstavě fotografa Normana Gershmana nazvané *BESA: A Code of Honor – Muslim Albanians Who Rescued Jews During the Holocaust*. (Šifra cti – albánští muslimové, kteří zachránili Židy v období holocaustu) na webových stránkách Jad vašem: <http://www.yadvashem.org/vv/en/exhibitions/besa/gershman.asp> [cit. 1. 12. 2013].

4.5. Antisemitismus a holocaust

Ačkoli se pokusy bagatelizovat a trivializovat holocaust v jistých ohledech liší od jeho popírání, mohou být stejně urážlivé. Úsilí uvádět holocaust do vztahu s jinými historickými událostmi je náročné a složité. Porovnání sice může poskytnout hlubší vhled do historických skutečností, ale *nemůže* být založeno na překrucování skutečnosti. Takové překrucování může nastat, když se holocaust a s ním spojované představy využívají k jiným účelům, než je uctění památky jeho obětí nebo získání hlubšího poznání. Nechvalně známými příklady takových tendencí jsou hnutí za práva zvířat a proti potratům, která využívají termínu „holocaust“ k upoutání pozornosti na problémy, jimiž se zabývají. Uvádět něco, co je vnímáno jako nespravedlnost, do vztahu s vyvražďováním evropských Židů je nevhodné a může vést k trivializaci holocaustu.

Jestliže se holocaust bagatelizuje a vtipkuje se o něm, lze to považovat za úmyslně antisemitské, pokud se tak děje s cílem urazit a ponížít Židy. Holocaust se stal tématem jak tradičních, tak i současných podob antisemitismu. Někteří lidé například začleňují holocaust mezi antisemitské teorie spiknutí a tvrdí, že je to „židovský nástroj“ a představuje pro Židy způsob, jak získat – podle tohoto argumentu – ještě více peněz a nadvlády. Nejvíce kontroverzní je názor, že existuje jakýsi „průmysl holocaustu“, nad nímž mají kontrolu Židé. Kromě toho jsou tu nové podoby antisemitismu, které se obvykle zaměřují na holocaust a vycházejí z něho. Obrazy a odkazy, které asociují šoa, se používají v polemikách proti Izraeli. Navíc obtížný proces vyrovnávání se se skutečností, že se na holocaustu podíleli někteří jednotlivci, instituce nebo národy, vyústil v některých zemích v cosi, co se zpravidla označuje jako „druhotný antisemitismus“. Je to forma antisemitismu, která existuje nikoli navzdory holocaustu, nýbrž kvůli němu. Jádrem tohoto antisemitismu je zášť vůči Židům jako obětem holocaustu.

Agentura Evropské unie pro základní práva upozorňuje, že druhotný antisemitismus se objevil v situaci, kdy *„otevřené projevy antisemitismu se staly společensky nepřijatelnými a trestnými, a jako takové byly zdánlivě vypuzeny na okraj společnosti [...] Typickým tvrzením druhotného antisemitismu, který čerpá ze starých otevřeně antisemitských stereotypů, například je, že Židé manipulují s Němci či Rakušany tím, že zneužívají jejich pocitů viny. Charakteristické pro všechny formy druhotného antisemitismu také je, že se vztahují přímo k holocaustu a umožňují mluvčím vyhnout se vyjadřování otevřeně antisemitských postojů.“*¹²

Učitelé by se měli zabývat výskytem takových tendencí na školách především proto, že je to pro uchování památky holocaustu zcela zásadní.

12 *Antisemitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001–2011* (Antisemitismus: souhrnný přehled situace v Evropské unii 2001–2011) European Union Agency for Fundamental Rights (Agentura Evropské unie pro základní práva). Pracovní verze aktualizovaná v červnu 2012.
http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2215-FRA-2012-Antisemitism-update-2011_EN.pdf
[cit. 1. 12. 2013].

Vzhledem k velmi pokročilému věku posledních žijících svědků a osob, které ho přežily, pokládají někteří za důležité, aby se mladé generace angažovaly v uchovávání památky šoa. Zlehčování a bagatelizování holocaustu je tomu pochopitelně na překážku. To také s sebou nese riziko zpochybňování současného kritického přístupu k individuálním, institucionálním a národním dějinám. Jde o proces, který integruje holocaust do historické kolektivní paměti evropských národů a lidstva vůbec. Studenti by měli využívat příležitostí připojit se k tomuto procesu a podporovat ho společně s mládeží z jiných zemí.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

Co nejlepší výuka o holocaustu je tím nejlepším způsobem, jak čelit jeho zlehčování. Čtení, učení, přemýšlení a psaní o něm by se pro studenty mělo stát atraktivním a vděčným cvičením. Povědomí o holocaustu jakožto evropském odkazu, přelomu ve světových dějinách a události, která „zásadním způsobem zpochybnila základy civilizace“,¹³ je v tomto kontextu naprosto prvořadé. Proti druhotným podobám antisemitismu lze efektivně bojovat odkazováním na mezinárodní iniciativy probíhající na tomto poli, včetně iniciativ na úrovni mezinárodních projektů pro školy. Když se o tom studenti dozvědí, uvědomí si, že antisemitismus ani holocaust nejsou výhradně židovskými problémy.

ŘEŠTE NEÚMYSLNÉ ZLEHČOVÁNÍ HOLOCAUSTU

Studenti mohou pronášet tvrzení, která degradují holocaust, ale jenom tím opakují něco, co se někde dozvěděli nebo zaslechli. V takových případech se doporučuje dotyčné studenty vyzvat, aby se nad svými poznámkami zamysleli a kriticky zhodnotili, co říkají. Pokud pedagog zjistí, že žáci nebo studenti srovnávají nějakou událost s holocaustem, protože je tato konkrétní událost rozčílila, avšak nedostávalo se jim slov a prostředků, aby dokázali vyjádřit své myšlenky, učitel by jim měl pomoci nalézt alternativní způsob, jak takový problém vyjádřit. Pokud někdo nevhodně přirovnává jiné události k holocaustu, měl by mu učitel poskytnout co nejvíce informací, aby od falešného srovnání upustil. Pokud mají studenti dojem, že bagatelizování holocaustu je jediný způsob, jak ostatní seznámit s utrpením jiných národů, třída by měla diskutovat o tom, zda téma holocaustu může posloužit i k jiným účelům. Učitelé by se měli vážně zabývat tématem, s nímž dotyčný student přišel, a věnovat se mu ve zvláštní diskusi.

13 *Declaration of the Stockholm International Forum on the Holocaust*. Task Force for International Cooperation on Holocaust Education/International Holocaust Remembrance Alliance. Remembrance and Research (Deklarace Mezinárodního fóra o holocaustu ve Stockholmu. Účelová skupina pro mezinárodní spolupráci při výuce, uchovávání památky a bádání o holocaustu), <http://www.holocaustremembrance.com/about-us/stockholm-declaration> [cit. 1. 12. 2013].

AKTIVNĚ SE ZÚČASTNĚTE PŘÍPRAVY PŘIPOMÍNKOVÝCH DNŮ

Během příprav připomínkových dnů holocaustu na školách lze rozvíjet empatii vůči obětem. Pokud do akce zapojíme jednotlivé oběti a jejich příběhy, bude to pro studenty citový prožitek a nebudou pak tyto vzpomínky znevažovat. Živé osobní příklady přispívají k tomu, že si studenti uvědomí dopad a význam holocaustu pro lidstvo. Doporučujeme aktivity zaměřené na příběhy skutečných lidí, jejichž jména nebo tváře se podařilo identifikovat (například někdejších obyvatel města nebo čtvrti, bývalých učitelů nebo žáků školy), nebo lidí, které se v rámci projektu podaří vypátrat. Další doporučení jsou uvedena v příručce *Příprava dnů připomínky obětí holocaustu*¹⁴, která je k dispozici ve 13 jazycích.

ZADEJTE ŽÁKŮM REALISTICKÉ ÚKOLY, KTERÉ JIM PŘINESOU USPOKOJENÍ

Snahy zlehčovat a bagatelizovat holocaust často svědčí o pocitech studentů, že téma je nad jejich síly. Učitelé by si proto měli uvědomit, že jde o látku náročnou na city, která se nevyhnutelně dotýká problému identity a může u studentů, kteří se chtějí kladně identifikovat se svou vlastí a nebrat ohled třeba na to, že se jejich země provinila kolaborací, vést k vnitřnímu konfliktu. Učitelé se musejí snažit poskytnout studentům příležitost diskutovat a zkoumat otázky, které je napadají v souvislosti s holocaustem. Studenti by koneckonců neměli mít pocit, že musejí nést nějaké břemeno, nýbrž že mohou přispět jak k národnímu, tak mezinárodnímu procesu zkoumání a uchovávaní památky na tyto události. Jakmile si studenti vytvoří vazbu k nějakému projektu nebo výzkumnému úkolu týkajícího se holocaustu, je daleko méně pravděpodobné, že se pak budou od tématu distancovat. Učitelé by měli zdůrazňovat odpovědnost, a nikoli vinu.

4.6. Popírání holocaustu

Částečné nebo úplné popírání holocaustu, jakým byla například státem financovaná konference v Teheránu v prosinci roku 2006, slouží za příklad nejextrémnější podoby historického revizionismu. Ten na první pohled připomíná vědecké zpochybnění dobře zdokumentovaných dějin nacistické genocidy za druhé světové války. Popírači holocaustu se představují jako skupiny nebo jedinci, kteří se věnují legitimnímu a nezaujatému pátrání po historickém vědění a „pravdě“. Někteří tvrdí, že je holocaust pouhý mýtus, proto tedy pocity žalu a pojem odpovědnosti považují za vykonstruované, přání projevovat smutek a připomínat si události za nelegitimní a požadavek dopřát obětem spravedlnost za špatný. Jiní připouštějí, že skutečně došlo k perzekuci a diskriminaci, jimž byli Židé vystaveni za „Třetí říše“, zároveň však tvrdí, že antisemitská politika nacionálněsocialistického režimu byla do značné míry oprávněnou odpovědí na židovské zločiny a zrady. Jiní zase prohlašují, že počty zavražděných Židů byly ve skutečnosti mnohem nižší, než se všeobecně předpokládá. Srovnávat holocaust s jinými činy, k nimž došlo za druhé světové války, je popíráním specifické povahy a ojedinělosti tohoto historického fenoménu.

Popírání holocaustu záměrně překrucuje historická fakta a odmítá uznat Židy za oběť zločinů ze strany nacistů a jejich přísluhovačů v době druhé světové války. V určitých případech se do sporu přidává další antisemitské překrucování skutečností, protože někteří lidé se domnívají, že to, co oni sami považují za „vykonstruovaný pojem holocaustu“, vedlo Západ, především pak USA, k podpoře jak vzniku, tak další existence Státu Izrael. V této souvislosti se přetřásají další spiklenecké teorie včetně tvrzení, že holocaust spáchali samotní Židé nebo že Hitler byl Žid.

Pachatelé holocaustu se snažili za sebou zahladit veškeré stopy. A částečně se jim to také podařilo. Popírání holocaustu v určitém smyslu tento plán dovršuje, a proto bylo v řadě zemí prohlášeno za nezákonné. Mnoho lidí považuje za morální a občanskou povinnost bojovat proti popírání holocaustu, kdykoli se objeví, a to jak v zájmu ochrany a obrany památky obětí, tak i historicky doložených faktů. Pokud některý student zpochybňuje holocaust anebo vyjadřuje podporu ideám jeho popíračů, může to být signál, že je zapojen do extremistických aktivit, nebo to přinejmenším svědčí o tom, že má k takovým myšlenkám přístup. Ostatně popírání holocaustu je i nadále základním tématem mnoha extremistických pravicových skupin, avšak dostává se mu značné podpory i v řadách náboženských fundamentalistů. Nedávný vývoj mezinárodní politiky svědčí o tom, že popírání holocaustu se politizuje a uplatňuje se v antisemitských prohlášeních a pohrůžkách namířených proti Izraeli. I kdyby žák takový názor vyslovil jako určitou formu provokace, je možné zároveň předpokládat, že je obeznámen i s dalšími antisemitskými názory. A proto je reakce na popírání holocaustu zcela zásadní.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

Popírání holocaustu se podobně jako teorie spiknutí zakládá na lži. I když je nutné takový názor konfrontovat s historickými fakty a historickou skutečností, jakákoli debata o tom, zda k holocaustu vůbec došlo, nejenže není na místě, ale je zároveň kontraproduktivní, neboť proti každé předložené skutečnosti může vyvstat nová lež. Pokud někteří studenti mají antisemitský světový názor již hluboce zažitý a rozhodli se pro popírání holocaustu, poskytovat jim informace o holocaustu problém pravděpodobně nevyřeší. Učitelé by se měli nejdříve přesvědčit, zda tyto názory, pokud již byly vysloveny, v diskusi dané skupiny nepřevažují a zda žáci chápou, proč je popírání holocaustu nesprávné a proč je nutné na něj pohotově reagovat. Jednou z možností je seznamovat studenty s nedávnými politickými snahami o zákaz popírání holocaustu i s argumenty předkládanými v této souvislosti. Jedním z nedávných příkladů by se mohla stát *Rámcová úmluva o boji proti rasismu a diskriminaci EU*, v níž se konstatuje: „*Veřejné schvalování, popírání nebo hrubé zlehčování genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů bude považováno za trestný čin, pokud takový trestný čin bude zaměřen proti skupině osob z důvodu jejich rasy, barvy pleti, náboženství, původu či národnosti nebo etnické příslušnosti.*“¹⁵

SNÁŽTE SE POCHOPIT MOTIVACI STUDENTŮ

Ke studentům, kteří takové názory zastávají, je lepší přistupovat individuálně, aby bylo možné se jich zeptat na důvod, proč popírají holocaust, než se s nimi pouštět do diskuse. Takový přístup umožní zaměřit se na otázky osobní povahy jako například: „Proč jsi to řekl? Kde jsi přišel k takové informaci? Proč je pro tebe důležitá? Co tím chceš dokázat?“. Taková výměna názorů může pomoci odhalit důvod popírání holocaustu. Učitelé mohou vybidnout studenty, aby se nad tím, co řekli, znovu zamysleli, a měli by jim vysvětlit, že mnoho lidí změnilo svůj názor, aniž by si tím způsobili nějaké problémy. Pokud učitel dojde k závěru, že se dotýčný student pokusil takovou provokací upoutat na sebe pozornost, pak by měl hledat možnosti a poskytnout mu příležitost upoutat na sebe pozornost a získat sebevědomí jiným, konstruktivním, způsobem.

NEVYHÝBEJTE SE DISKUSÍM, ALE DEBATÁM O TVRZENÍCH POPÍRAČŮ HOLOCAUSTU SE VYHNĚTE

Debaty věnované tvrzením popírajícím holocaust mohou takové rétorice poskytnout legitimitu, zpravidla však nevedou k žádným výsledkům. Studentům by se místo toho měla dát příležitost účastnit se diskusí, rozvíjet vlastní názory, zabývat se složitými otázkami atd., jinými slovy, měli by získat klad-

15 EU: „Common Criminal Provisions Against Racism and Xenophobia“, Německé předsednictví Evropské unii, tisková zpráva, 20. dubna 2007, http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/April/0420BMJRassismus.html [cit. 1. 12. 2013].

nou zkušenost, díky níž si uvědomí, že holocaust je téma, o němž lze hovořit a diskutovat zajímavě a originálně, ale s vědomím, že k němu skutečně došlo. Dobrý nápad je navštívit místní archiv nebo se zeptat některého historika, jaké otázky v souvislosti s holocaustem se v současnosti zkoumají a z jakých pramenů historici a archiváři čerpají. Také lze do třídy pozvat člověka, který holocaust přežil, nebo erudovaného vrstevníka studentů či čelného představitele obce a k názorům popírajícím holocaust, které se ve třídě mohou objevit, vytvořit protiváhu.

4.7. Antisemitské symboly

Pro mladé lidi je důležité a „cool“, když se mohou identifikovat s nějakou skupinou. Při této snaze mohou v některých případech nevědomky přebírat symboly se skrytým antisemitským významem. Zatímco někteří lidé o antisemitském významu těchto symbolů nevědí a spojují si s nimi jiné významy, jiní by po nich mohli sahat vědomě, tedy jako po kódu k identifikaci jednotlivců, skupin nebo institucí, které se hlásí k antisemitským ideologiím, jako jsou subkultury sjednocující mládež hlásící se k neonacismu. Symboly ultrapravicových extremistů jsou již z podstaty antisemitské, protože antisemitismus tvoří pilíř příslušných ideologií. Proto jsou v některých zemích postaveny mimo zákon. Antisemitské a protiizraelské symboly kromě toho používají také ultralevicová a náboženská fundamentalistická hnutí, která je obvykle kombinují s protiamerickými symboly.

Antisemitské symboly lze také nalézt v obrazech, karikaturách, číslicích, písmenech, hudbě, úslovích či náboženských a mytologických symbolech, které mohou mít více než jeden význam. Ne všechny jsou tak snadno identifikovatelné jako např. hákový kříž a nacistická vlajka. Také barvy mohou odkazovat na antisemitské poselství. Například v Německu barvy černá, červená a bílá – což jsou barvy vlajky Německého císařství (1871–1918) – naznačují příslušnost k ultrapravicové extremistické ideologii.

Používání antisemitských symbolů je politická metoda využívaná k budování skupinové identity a označení toho, kdo do dané skupiny patří a kdo nikoli. Cílem záměrného předvádění takových symbolů na veřejnosti, například ve školách, je obvykle ovlivnit místní atmosféru. Kromě toho, že slouží jako nástroj uvnitř skupiny využívaný pravicovými extremistickými skupinami, mohou tyto symboly rovněž napomáhat úsilí tábora pravicových extremistů k vytváření nadnárodní sítě. Učitelé musejí mít dále na zřeteli, že se antisemitské slogany a stereotypy šíří rovněž prostřednictvím populární hudby. Přestože jde v tomto případě o sféru, na kterou už pedagogové nemají vliv, je důležité, aby si takových věcí všimli.

DIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

K řešení problému je třeba pochopit důvody, které se za používáním určitých symbolů skrývají. Podle kontextu lze uvažovat o různých přístupech. Z hlediska pedagogického přístupu je důležité znát dynamiku existující uvnitř dotyčné skupiny a umět přistupovat k jednotlivým členům skupiny diferencovaně, a to především z důvodu různého hierarchického postavení v rámci skupiny a odlišných okolností každého jednotlivého případu. Takový opatrný přístup vyžaduje soustředěné úsilí a nemůže ho vyvíjet jediný učitel. K úsilí o efektivní a odpovědné řešení tohoto problému je zapotřebí těsné spolupráce s ostatními pedagogy a vedením školy, s policií i občanskou společností.

Do procesu je třeba zapojit rodiče. Ačkoli o existenci extremistických a násilných videoher mnoho rodičů ví, o skrytějších projevech antisemitismu a extremistických politických názorů často nevědí. Například že bílé tkaničky v černých botách, určité módní značky nebo některé hudební skupiny představují a šíří symboly, které se vážou k neonacismu. Móda a hudba často nejsou pouhým vyjádřením vkusu, nýbrž tlumočí politické poselství.

Než se učitelé stejně jako rodiče do tohoto procesu zapojí, musejí se lépe seznámit s významem různých symbolů. K nejdůležitějším patří:

- » 88: Číslo, které pro některé skupiny vyjadřuje slova „Heil Hitler“, neboť písmeno H je osmým písmenem latinské abecedy.
- » 18: Toto číslo používají určité skupiny jako symbolu pro jméno Adolfa Hitlera, jelikož písmeno A je prvním a písmeno H osmým v abecedě.
- » 14 slov: „*Musíme zaručit existenci našich lidí a budoucnost našich dětí.*“ (V angličtině: „We must secure the existence of our people and a future for white children.“) Krédo vyjádřené v 14 slovech Davida Lanea, neonacisty a člena teroristické skupiny *The Order* (Řád). Používá se ho jako pozdravu a vyskytuje se na obálkách CD, podobně jako na oblečení.
- » 666: Číslo používané rovněž satanisty se vyskytuje v extremistických kruzích jako symbol pro tvrzení, že antikrist je Žid. Z tohoto pohledu jsou Židé zobrazováni jako satanští a ďábelští.
- » ZOG: Zkratka pro „Sionistickou okupační vládu“ (Zionist occupation government). Evropské a severoamerické státy jsou dle tohoto názoru tajně ovládány Izraelem. Symbolu se často používá ve větách jako „Stop ZOG!“ a bývá zakomponován do kreseb a graffiti.

Vzhledem k tomu, že se antisemitské symboly v kultuře sdílené mládeží střídají velmi rychle, učitelé mohou případné problémy konzultovat na následu-

jících webových stránkách a v těchto publikacích nabízejících k dané problematice aktualizované informace:

- » Anti-Defamation League - ADL: *Hate on Display. A Visual Database of Extremist Symbols, Logos and Tattoos*. (Liga proti hanobení: Vystavovaná nenávisť. Vizuální databáze extremistických symbolů, emblémů a tetování). http://www.adl.org/hate_symbols/default.asp
- » Agentur für soziale Perspektiven: *Das Versteckspiel. Lifestyle, Symbole und Codes von neonazistischen und extrem rechten Gruppen*. (Agentura pro sociální perspektivy: Hra na schovávanou. Životní styl, symboly a kódy neonacistických skupin a skupin pravicových extremistů). <http://www.dasversteckspiel.de>
- » The Coordination Forum for Countering Antisemitism: *A visual database of extremist symbols*. (Koordinační fórum proti antisemitismu: Vizuální databáze extremistických symbolů). <http://www.antisemitism.org.il/eng/Introduction>
- » Demos (v dánštině), <http://www.demos.dk/Symboler.htm>
- » Simon Wiesenthal Center: *Digital Terrorism and Hate, 2007* (Centrum Simona Wiesenthala: Digitální terorismus a nenávisť, 2007). <http://www.wiesenthal.com/site/apps/s/content.asp?c=fwLYKnN8L-zH&b=253162&ct=3876867>
- » Webové stránky www.rechtsextremismus.ch nabízejí radu ve Švýcarsku.
- » Miroslav MAREŠ: *Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti*, Praha 2006

VYSVĚTLUJTE VÝZNAM SYMBOLŮ

Někteří studenti si možná nejsou plně vědomi anebo vůbec nevědí, že určité symboly jsou v podstatě šiframi nějaké konkrétní ideologie, s níž oni sami nechtějí být spojováni. Učitelé by proto měli diskutovat se svými třídami, proč mají některé symboly antisemitský význam a proč mohou být považovány za očividnou podporu antisemitské a rasistické ideologie. Učitelé mají nejlepší možnost odlišit případy, kdy tyto symboly fungují jako politická šifra, od těch, které takové poselství nevyjadřují, ať již vědomě či nevědomě. Student by například neměl mít pocit, že když si na oslavu osmnáctých narozenin oblékne tričko s číslem 18, mohlo by se to považovat za jeho příklon k antisemitismu. Zároveň by si pedagogové měli být vědomi, že některá extremistická

hnutí se snaží využít skutečnosti, že symbol jako číslo 18 může mít i neškodný význam a vyjadřovat pouze něčí věk. Zkušenosti a skutečnost, že učitelé své studenty znají, jsou v tomto ohledu dobrým vodítkem.

ZÍSKEJTE PODPORU ZVENČÍ

Pokud si učitel všimne jakýchkoli nezákonných aktivit, k řešení problému by měli být přizváni ředitelé škol a policisté.

NABÍDNĚTE ALTERNATIVY

Mladí lidé, kteří procházejí procesem hledání a pátrání po své individuální identitě, často hledají symboly, skupiny a ideje, s nimiž by se ztotožnili. Aby se neupsalí extremistickým názorům, je třeba věnovat co největší prostor projevům jejich identity, a seznamovat mládež s co největším počtem alternativ existujících mimo extremistická uskupení mladých lidí. Pokud je škola otevřená pro všechny a je citlivá k individuálním potřebám studentů a zároveň jim poskytuje příležitost svobodně se vyjádřit v atmosféře respektu a porozumění, znamená to důležitý krok. Fungují nejrůznější kampaně v zájmu prosazování alternativ a pěstování tolerance. Byly vyhotoveny podnětné plakáty, například pro *Evropský den akcí proti rasismu* nebo další v souvislosti s *Mezinárodním dnem boje proti fašismu a antisemitismu*, který připadá na 9. listopad (viz <http://www.unitedagainstracism.org>).

Příloha: Doporučené internetové stránky

Více informací s odbornými radami naleznete na následujících internetových stránkách:

Mezinárodní organizace

[HTTP://WWW.OSCE.ORG/ODIHR](http://www.osce.org/odihr)

Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR (Úřad pro demokratické instituce a lidská práva) Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě – OBSE)

Úřad pro demokratické instituce a lidská práva se sídlem ve Varšavě rozvíjí aktivity v celém prostoru OBSE v oblasti pozorování voleb, demokratizace, lidských práv, tolerance a nediskriminace, budování právního státu.

43

- » The ODIHR's Tolerance and non-Discrimination Programme (Program tolerance a nediskriminace Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva) asistuje 57 účastnickým státům OBSE v následující problematice: zločiny z nenávisťi, antisemitismus, rasismus/xenofobie, nesnášenlivost vůči muslimům a svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. <http://www.osce.org/odihr/44450>
- » Dokument *Preparing Holocaust Memorial Days: Suggestions for Educators* (Příprava dní připomínky obětí holocaustu: doporučení pro pedagogy) byl vypracován společně s institucí Jad vašem a je k dispozici v 13 jazycích na adrese <http://www.osce.org/odihr/17327>.
- » Tolerance and Non-Discrimination Information System (Informační systém o toleranci a nediskriminaci) úřadu ODIHR shromažďuje a poskytuje informace týkající se tolerance a nediskriminace pocházející z účastnických států a rovněž z partnerských organizací. Vzdělávací sekce poskytuje odkazy, materiály a pomůcky pro ty, kdo jsou v regionu OBSE zapojeni do formálního i neformálního vzdělávacího sektoru. <http://tnd.odihr.pl>

[HTTP://WWW.COE.INT/ECRI](http://www.coe.int/ecri)

The European Commission against Racism and Intolerance – ECRI (Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti)

Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI) byla ustanovena na základě rozhodnutí Rady Evropy. Úkolem ECRI je bojovat proti rasismu, xenofobii, antisemitismu a nesnášenlivosti na celoevropské úrovni (greater Europe) a z perspektivy ochrany lidských práv.

[HTTP://FRA.EUROPA.EU/EN](http://fra.europa.eu/en)

The European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (Agentura Evropské unie pro základní práva)

Agentura Evropské unie pro základní práva zvyšuje prostřednictvím sběru a analýzy dat povědomí veřejnosti o základních právech, prosazuje dialog s občanskou společností a poskytuje rady institucím EU a členským státům v procesu tvorby politiky, včetně oblasti boje proti rasismu, xenofobii a související nesnášenlivosti.

[HTTP://WWW.UN.ORG/HOLOCAUSTREMEMBRANCE](http://www.un.org/holocaustremembrance)

Osvětový a vzdělávací program *The Holocaust and the United Nations Outreach Programme* (Holocaust a program Organizace spojených národů pro práci v terénu)

Tyto internetové stránky poskytují základní informace o rezoluci přijaté na základě konsensu Valného shromáždění OSN, která bezvýhradně odsuzuje veškeré projevy náboženské nesnášenlivosti a pokusy o její podněcování, šikany nebo násilí páchaného proti osobám nebo společenstvím sdružujícím lidi stejného etnického původu nebo náboženského vyznání, ať už k nim dochází kdekoliv. Materiály a studie jsou k dispozici k stažení na webových stránkách.

[HTTP://WWW.HOLOCAUSTREMEMBRANCE.COM](http://www.holocaustremembrance.com)

International Holocaust Remembrance Alliance (Mezinárodní aliance památky obětí holocaustu IHRA)

Organizace IHRA vznikla v roce 1998 a navazuje na činnost Pracovní skupiny pro mezinárodní spolupráci v oblasti vzdělávání v otázkách holocaustu, výzkumu a připomínání holocaustu (The International Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research ITF). Nadále se věnuje otázkám vzdělávání a výzkumu v oblasti holocaustu, nabízí adresář archivů a přehledy programů k jednotlivým akcím. Na webových stránkách jsou dostupné návody a materiály k všeobecné výuce o problematice holocaustu.

Muzea, vzdělávací střediska a výzkumné instituce

[HTTP://WWW.ANNEFRANK.ORG](http://www.annefrank.org)

The Anne Frank House (Dům Anny Frankové)

Muzeum, jež je zároveň vzdělávací organizací, připravuje učební materiály, pořádá výstavy, provádí výzkum a vzdělávací projekty. Mezi klíčová témata patří: Anne Franková, holocaust, antisemitismus, diskriminace a lidská práva.

[HTTP://WWW.CASASEFARAD-ISRAEL.ES](http://www.casasefarad-israel.es)

Casa Sefarad Israel

Casa Sefarad Israel je španělská instituce zaměřená na studium a uchovávání historie Židů ve Španělsku prostřednictvím šíření znalostí o židovské kultuře a představování projektů, které společně uskutečňují Španělsko a Izrael. Casa Sefarad je rovněž aktivní v oblasti vzdělání.

[HTTP://WWW.TU-BERLIN.DE/ZFA](http://www.tu-berlin.de/zfa)

Zentrum für Antisemitismusforschung – Fakultät I, Technische Universität Berlin (Centrum pro výzkum antisemitismu v Berlíně)

Centrum na Technické univerzitě v Berlíně je jedinou institucí svého druhu v Evropě. Zaměřuje se na antisemitismus a zároveň na předsudky vůči menšinám. Další pozornost věnuje německo-židovským dějinám a holocaustu. Více informací o učebních materiálech je k dispozici na internetu online.

[HTTP://WWW.ANTISEMITISM.ORG.IL](http://www.antisemitism.org.il)

The Coordination Forum for Countering Antisemitism (Koordinační fórum pro boj proti antisemitismu)

Koordinační fórum pro boj proti antisemitismu je státní fórum, které monitoruje antisemitské aktivity po celém světě. Centrum koordinuje boj proti antisemitismu s nejrůznějšími vládními orgány a židovskými organizacemi po celém světě.

[HTTP://WWW.FACINGHISTORY.ORG](http://www.facinghistory.org)

Facing History and Ourselves (Vyrovnání se s dějinami a sami sebou)

Tato organizace zapojuje učitele a studenty různého původu do bádání o otázkách rasismu, předsudků a antisemitismu, jehož cílem je prosazování rozvoje humánnější a informovanější občanské společnosti.

[HTTP://WWW.H-NET.ORG/~ANTIS](http://www.h-net.org/~antis)

H-Antisemitism (H-antisemitismus)

Sít zaměřená na povzbuzování vědeckých diskusí o dějinách antisemitismu. Zpřístupňuje nejrozličnější bibliografické, badatelské a učební pomůcky.

[HTTP://WWW.LERNEN-AUS-DER-GESCHICHTE.DE](http://www.lernen-aus-der-geschichte.de)

Lernen aus der Geschichte (Poučení z dějin)

Německé webové stránky poskytují informace o vzdělávacích projektech a iniciativách se zaměřením na nacionální socialismus, holocaust, lidská práva a jejich význam pro dnešek. Část webových stránek je vyčleněna pro Evropské fórum.

[HTTP://WWW.LEVANDEHISTORIA.SE](http://www.levandehistoria.se)

The Living History Forum (Fórum živých dějin)

Švédská vládní organizace považuje dějiny za výchozí bod pro studium současných procesů, které mohou vést k nesnášenlivosti a nespravedlnosti. Zavádí inovační metody s cílem povzbudit mladé lidi, aby uplatnili svou vlastní tvořivost při definování nesnášenlivosti vyskytující se v jejich vlastních životech. Další informace o těchto aktivitách jsou přístupné mimo jiné i v angličtině.

[HTTP://WWW.MEMRI.ORG](http://www.memri.org)

The Middle East Media Research Institute (Výzkumný ústav blízkovýchodních sdělovacích prostředků)

Middle East Media Research Institute (MEMRI) provádí výzkum Blízkého východu prostřednictvím studia sdělovacích prostředků tohoto regionu. MEMRI překonává jazykové bariéry existující mezi Západem a Blízkým východem tím, že poskytuje aktuální překlady materiálů arabských, perských a tureckých sdělovacích prostředků, stejně jako originální analýzy politických, ideologických, intelektuálních, sociálních, kulturních a náboženských trendů na Blízkém východě.

[HTTP://WWW.MUSEUMOFTOLERANCE.COM](http://www.museumoftolerance.com)

The Museum of Tolerance (Muzeum tolerance)

Experimentální muzeum praktických zkušeností zaměřené na rasismus a předsudky ve Spojených státech a na dějiny holocaustu.

[HTTP://WWW.TAU.AC.IL/ANTI-SEMITISM](http://www.tau.ac.il/anti-semitism)

**The Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism
(Institut Stephena Rotha pro studium současného antisemitismu a rasismu)**

Institut telavivské univerzity sídlí v knihovně *Wiener Library*, jež shromažďuje největší sbírky antisemitské, nacistické a extremistické literatury na světě.

[HTTP://WWW.USHMM.ORG](http://www.ushmm.org)

**United States Holocaust Memorial Museum
(Americké muzeum holocaustu ve Washingtonu)**

Tento památník holocaustu stimuluje vedoucí představitele států i občany, aby se stavěli tváří v tvář nenávisti, předcházeli genocidě, podporovali lidskou důstojnost a posilovali demokracii.

[HTTP://SICSA.HUJI.AC.IL](http://sicsa.huji.ac.il)

Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism (Centrum Vidala Sassoon pro studium antisemitismu)

Středisko Hebrejské univerzity v Jeruzalémě se zabývá zkoumáním antisemitismu v průběhu dějin, se zaměřením na vztahy mezi Židy a nežidy, zejména ve vypjatých a kritických situacích.

[HTTP://SICSA.HUJI.AC.IL/ISLAM.HTML](http://sicsa.huji.ac.il/islam.html)

Bibliography on Arab and Muslim Antisemitism (Seznam arabské a muslimské antisemitské literatury)

Projekt Centra Vidala Sassoon pro Hebrejské univerzity v Jeruzalémě.

[HTTP://WWW.YADVASHEM.ORG](http://www.yadvashem.org)

Yad Vashem (Jad vašem)

Památník mučedníků a hrdinů holocaustu *Jad vašem* byl založen v roce 1953 na základě zákona vydaného izraelským parlamentem - Knesetem. Posláním *Jad vašem* bylo od jeho vzniku dokumentovat dějiny židovského národa v období holocaustu, uchovávat památku a příběh každé ze šesti milionů obětí a prostřednictvím archivů, knihovny, školy a muzeí předávat odkaz holocaustu budoucím generacím a udělovat titul *Spravedlivý/á mezi národy*.

Nestátní neziskové organizace

[HTTP://WWW.ADL.ORG](http://www.adl.org)

The Anti-Defamation League (Liga proti hanobení)

Liga proti hanobení založená v roce 1913 je jednou z prvních občanskoprávních organizací, jejíž činnost se zaměřuje na boj proti antisemitismu a všem formám náboženské nesnášenlivosti a na obranu demokratických ideálů.

[HTTP://WWW.AJC.ORG](http://www.ajc.org)

The American Jewish Committee (Americký židovský výbor)

Mezinárodní nezávislý expertní výzkumný ústav zaměřený na politiku a organizace prosazující pluralistické a demokratické společnosti, v nichž je zaručena ochrana pro všechny menšiny. Ke klíčovému oblastem, na něž se soustřeďuje, patří potírání antisemitismu a veškerých forem nesnášenlivosti, prosazování pluralismu a sdílení občanských hodnot, ochrana lidských práv, prosazování práva Izraele na bezpečnou a mírovou koexistenci s jeho sousedy a ochrana a podpora života židovského národa.

[HTTP://WWW.KIGA-BERLIN.ORG](http://www.kiga-berlin.org)

Kreuzberger Initiative gegen Antisemitismus (Kreuzberská iniciativa proti antisemitismu)

Nevládní organizace zaměřená na boj proti antisemitismu především mezi mládeží z řad imigrantů. Na internetových stránkách jsou k dispozici nejrůznější vzdělávací programy.

[HTTP://WWW.LICRA.ORG](http://www.licra.org)

Ligue Internationale contre le Racisme et l'Antisemitisme (Mezinárodní liga proti rasismu a antisemitismu)

Liga se angažuje v boji proti rasismu a antisemitismu a v monitorování - mimo jiné - rasistických webových stránek. Poskytuje materiály a základní informace.

[HTTP://WWW.WIESENTHAL.COM](http://www.wiesenthal.com)

The Simon Wiesenthal Center (Centrum Simona Wiesenthala)

Centrum Simona Wiesenthala je mezinárodní židovská organizace pro lidská práva, jejímž posláním je uchovávat památku holocaustu podporou tolerance a porozumění prostřednictvím aktivního zapojení veřejnosti, práce v terénu a společenských akcí. Centrum se aktivně zabývá mnoha současnými problémy včetně antisemitismu, nenávisti, terorismu a porušování lidských práv.

Ruská nevládní nezisková organizace monitoruje a referuje o extremismu, nesnášenlivosti a antisemitismu v Ruské federaci. Část webových stránek je přístupná také v angličtině.

České internetové stránky

[WWW.HOLOCAUST.CZ](http://www.holocaust.cz)

Portál holocaust.cz představuje obsáhlý a unikátní zdroj informací k tématu holocaustu, rasismu a antisemitismu. Jeho cílem je poskytnout školám a široké veřejnosti spolehlivé informace a zároveň vytvořit prostředí, v němž je možné holocaust studovat a interpretovat. Editorům portálu jde o to, aby holocaust byl především podnětem k přemýšlení o dějinách i současnosti. Návštěvníci webu si z různorodých pramenů a střípků dochovaných informací mohou, podobně jako historici či genealogové, sestavit vlastní prezentace o holocaustu či například rodinné album.

Najdete zde zcela unikátní kombinaci textů o holocaustu a autentických pramenů různého charakteru – od vzpomínek pamětníků přes online výstavy po odborné texty a databázi obětí šoa v českých zemích – a také rozsáhlou databázi digitalizovaných archivních dokumentů týkajících se zejména jednotlivých obětí. Tyto prameny rovněž pomáhají rozšířit dějiny holocaustu o příběhy zcela normálních lidí a rodin.

Dějinám antisemitismu včetně popírání holocaustu je zde věnována samostatná sekce v oddílu Dějiny a také digitalizované dokumenty vztahující se k tomuto tématu v oddílu Zdroje.

[WWW.NASINEBOCIZI.CZ](http://www.nasinebocizi.cz)

Projekt Židovského muzea v Praze v partnerství s Institutem Tereziánské iniciativy má za cíl usnadnit učitelům naplňování očekávaných výstupů ve školním dějepise ve vztahu k dějinám 20. století, změnit náhled na dějiny a soužití Židů, Čechů a dalších etnických skupin a podpořit porozumění mezi lidmi s odlišným náboženským vyznáním, barvou pleti a původem, a přispět tak k vytvoření tolerantní občanské společnosti citlivé na projevy bezpráví, rasismu a xenofobie. Na webových stránkách projektu najdete řadu metodických materiálů, ale i krátkých videí, dokumentů a textů relevantních pro výuku dějin 20. století.

[HTTP://SFI.USC.EDU/INTERNATIONAL/CZECH](http://SFI.USC.EDU/INTERNATIONAL/CZECH)

Audiovizuální archiv *USC Shoah Foundation* obsahuje téměř 52 000 svědectví těch, kdo přežili holocaust. Na českém rozhraní internetových stránek této organizace naleznete řadu nesestříhaných interview s přeživšími holocaustu, stejně jako již sestříhaná interview připravená k použití ve výuce. Dopadu norimberských zákonů na občany Československa se věnuje modelová hodina *Když rasismus je zákon*. Dalším materiálem v češtině, který je plně dostupný na internetu, je soubor metodických modelů pro výuku na ZŠ a SŠ vytvořený ve spolupráci s Památníkem Terezín. Pod názvem *Ghetto Terezín, holocaust a dnešek* najdete celkem dvanáct modelových hodin. Dále se můžete inspirovat vzdělávacími materiály, které vznikly v rámci expertního semináře pro české pedagogy organizované USC Shoah Foundation.

[HTTP://WWW.ANEFRANKGUIDE.NET/CS-CZ/BRONNENBANK.ASP](http://WWW.ANEFRANKGUIDE.NET/CS-CZ/BRONNENBANK.ASP)

Několikajazyčný portál vytvořený Anne Frank House v Amsterdamu, jehož česká mutace obsahuje kromě informací a materiálů mapujících život Anny Frankové také historická data týkající se průběhu holocaustu v českých zemích. Atraktivní formou oslovuje nejmladší generaci a umožňuje hlavně žákům a studentům českých škol připravit si s její pomocí školní práce a projekty. Českou verzi vytvořil Institut Tereziánské iniciativy.

Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století

Svazek 4

Proč a jak se potýkat s antisemitismem.

Příručka pro pedagogy

Publikace vznikla v rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/14.0089 Tvorba výukových materiálů a zavádění výukových programů k dějinám Židů ve 20. století spolufinancovaném Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Přeloženo z anglického originálu *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, prosinec 2007

Praha 2013

Typografická úprava, sazba: Lukáš Opekar

Jazyková redakce: Vítězslav Čížek

Tisk: PROFI-TISK GROUP, s. r. o. Olomouc

Vydání 1.

ISBN 978-80-87366-28-8

Projekt CZ.1.07/1.1.00/14.0089 Tvorba výukových materiálů a zavádění výukových programů k dějinám Židů ve 20. století je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ